

**Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
Кафедра фольклористики**

**ВПЛИВ ФОЛЬКЛОРУ НА КРЕАТИВНИЙ РОЗВИТОК
ДОШКІЛЬНЯТ: МЕТОДИ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ**

Кваліфікаційна робота
освітнього ступеня «бакалавр»
студентки 4 курсу бакалаврату
освітньої програми
*«Фольклористика, українська мова і
література та іноземна мова»*
спеціальності – 035 Філологія (спеціалізація
035.09 Фольклористика)
Дарини Сергіївни ЛЕВЧЕНКО
Науковий керівник:
к.філол.н., доц. Наталія РУДАКОВА

«Допущено до захисту»
Протокол засідання
кафедри фольклористики
№ ___ від «___» _____ 2024 року
завідувачка кафедри _____ (підпис)
д.філол.н., доц. Олесь НАУМОВСЬКА

КИЇВ
2024

АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційна робота ОС «бакалавр» присвячена дослідженню впливу українського дитячого фольклору на креативний розвиток дошкільнят. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю проукраїнського виховання, в умовах повномасштабної війни, всебічно розвиненої особистості з раннього віку, використовуючи фольклор як унікальний засіб передачі культурних цінностей та моральних норм. Предметом дослідження є вплив різних жанрів дитячого фольклору на розвиток дітей. Мета роботи полягає в аналізі зразків фольклору, які використовує фольк-студія «Правиця», та їх впливу на креативний розвиток дошкільнят. Об'єктом дослідження є зразки дитячого фольклору, що використовує у педагогічній практиці фольк-студія «Правиця». У першому розділі досліджується концепція фольклору та його роль у вихованні, включаючи аналіз педагогічних практик видатних українських педагогів. Другий розділ аналізує діяльність фольк-студії «Правиця» та її вплив на творчий розвиток дітей, з описом організації занять та використаних жанрів дитячого фольклору. Третій розділ містить образно-семантичний аналіз фольклорних текстів, з акцентом на їх концептуальну значимість та внутрішню символіку. Методологія дослідження включає текстологічний, функціональний та описовий методи. Дослідження демонструють значний позитивний вплив фольклору на когнітивний та творчий розвиток дошкільнят, сприяючи формуванню всебічно розвиненої особистості на основі народного виховання, що культивує відповідні цінності та патріотизм.

Ключові слова: дитячий фольклор, креативний розвиток, педагогічна практика, фольклорні тексти, фольк-студія «Правиця».

ABSTRACT

The bachelor's qualification work is dedicated to studying the influence of Ukrainian children's folklore on the creative development of preschoolers. The relevance of the research is driven by the need for pro-Ukrainian education, especially in the context of the full-scale war, to develop a well-rounded personality from an early age using folklore as a unique means of transmitting cultural values and moral norms. The subject of the research is the impact of various genres of children's folklore on the development of children. The aim of the work is to analyze the folklore samples used by the folk studio «Pravytsya» and their influence on the creative development of preschoolers. The object of the research is the samples of children's folklore employed in the pedagogical practice of the folk studio «Pravytsya». The first section explores the concept of folklore and its role in education, including an analysis of the pedagogical practices of notable Ukrainian educators. The second section examines the activities of the folk studio «Pravytsya» and its impact on the creative development of children, describing the organization of activities and the genres of children's folklore used. The third section provides an imaginative-semantic analysis of folklore texts, focusing on their conceptual significance and internal symbolism. The research methodology includes literary, imaginative-semantic, structural-functional, and didactic analyses, as well as the observation method. The research demonstrates a significant positive impact of folklore on the cognitive and creative development of preschoolers, promoting the formation of a well-rounded personality based on folk education, which cultivates appropriate values and patriotism.

Keywords: children's folklore, creative development, pedagogical practice, folklore texts, folk studio «Pravytsya».

ЗМІСТ

ВСТУП	5
1. ФОЛЬКЛОР ТА ЙОГО ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ У ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ДІТЕЙ	7
1.1 Поняття фольклору. Запровадження терміну «фольклор» в українській фольклористиці	7
1.2 Фольклор, як універсальна педагогічна система. Фольклор, як інструмент виховання.....	9
1.3 Психологічні засади креативного виховання дітей дошкільного віку ...	16
1.4 Дитячий фольклор та фольклор для дітей. Роль фольклору в креативному розвитку дітей	20
<i>Висновки до розділу 1.</i>	25
2. ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ФОЛЬКЛОРУ НА КРЕАТИВНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ В МЕЖАХ ПРОСТОРУ ФОЛЬК-СТУДІЇ «ПРАВИЦЯ»	26
2.1 Структура занять фольк-студії відповідно до вікових груп	26
2.2 Жанри дитячого фольклору, що використовує фольк-студія та їх вплив на розвиток дітей	28
2.2.1 Поезія пестування	28
2.2.2 Колискові пісні	30
2.2.3 Народні ігри.....	33
<i>Висновки до розділу 2.</i>	36
3. АНАЛІЗ ТЕКСТІВ, ЩО ВИКОРИСТОВУЄ ФОЛЬК-СТУДІЯ НА СВОЇХ ЗАНЯТТЯХ	37
3.1 Забавлянки	37
3.2 Колискові пісні	49
3.3 Ігри	53
<i>Висновки до розділу 3.</i>	59
ВИСНОВКИ	61
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	63
ДОДАТКИ	67

ВСТУП

Актуальність теми дослідження полягає у важливості використання фольклору для креативного розвитку дошкільнят. Сучасне суспільство стикається з необхідністю проукраїнського виховання всебічно розвинутої особистості з раннього віку, що підкреслює значущість дослідження впливу традиційного українського фольклору на формування когнітивних та творчих здібностей дітей. Фольклор, як багатовіковий носій культурних цінностей і моральних норм виступає унікальним засобом виховання, який дозволяє дітям зрозуміти і перейняти духовні надбання народу. Розгляд цієї проблематики вимагає ґрунтовного аналізу та дослідження фольклорних текстів, що впроваджуються у виховний процес, обґрунтовуючи актуальність даного дослідження.

Мета роботи: дослідити вплив українського дитячого фольклору на креативний розвиток дошкільнят. Проаналізувати та описати зразки дитячого фольклору, які використовує фольк-студія «Правиця» на своїх заняттях.

Відповідно до мети визначено такі **завдання** дослідження:

- окреслити поняття фольклору, його витоки та запровадження терміну «фольклор» в українській фольклористиці;
- дослідити запровадження фольклору у педагогічних практиках видатних українських педагогів;
- ознайомитися із педагогічними аспектами використання фольклору у дошкільній освіті;
- окреслити методи фольк-студії «Правиця» щодо використання фольклору на заняттях;
- здійснити образно-семантичний аналіз текстів дитячого фольклору;
- схарактеризувати особливості поетики фольклорних текстів у педагогічній практиці фольк-студії «Правиця»;

— визначити дидактичне та виховне значення досліджуваного дитячого фольклору.

Об'єкт дослідження: зразки дитячого фольклору, які використовує у педагогічній практиці фольк-студія «Правиця».

Предмет дослідження: вплив різних жанрів дитячого фольклору на розвиток дітей.

Методи дослідження: текстологічний, функціональний та описовий.

Структура роботи: кваліфікаційна робота ОС «бакалавр» складається зі вступу, трьох розділів, кожен із яких містить підрозділи, параграфи та висновки, загальних висновків, списку використаних джерел (46 позицій) та 50 додатків. Загальна кількість сторінок – 91, з них – 62 основної частини.

Перший розділ аналізує фольклор як педагогічний інструмент для виховання молодших поколінь. Він охоплює концепцію фольклору, його роль у вихованні та психологічні аспекти креативного розвитку дітей через фольклор.

Другий розділ аналізує вплив фольклору на творчий розвиток дітей у контексті діяльності фольк-студії «Правиця». У цьому розділі розглядається організація занять відповідно до вікових груп дітей, описуються різні жанри дитячого фольклору, що використовуються на заняттях, та їх вплив на розвиток творчих здібностей молодших учнів студії.

У третьому розділі виконано об'єктивний образно-семантичний аналіз фольклорних текстів, які фольк-студія «Правиця» використовує під час проведення занять. Розглянуто різноманітні фольклорні образи з погляду їхньої концептуальної значимості, мовних характеристик, а також внутрішньої символіки.

У Висновках підсумовано основні результати дослідження.

1. ФОЛЬКЛОР ТА ЙОГО ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ У ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ДІТЕЙ

1.1 Поняття фольклору. Запровадження терміну «фольклор» в українській фольклористиці

Англієць В. Томс буквально першим почав використовувати термін «фольклор», запровадивши його 1846 року у статті «The Folklore» під псевдонімом А.Мертон у №982 часопису «Атенеум». Визначення складається з двох складових, які повністю описують явище: «folk» — народ, і «lore» — мудрість. Їх поєднання вчений визначив як «неписану історію, що фіксує залишки давніх вірувань, звичаїв і подібного в сучасній цивілізації» [46;27;37]. Важливо зазначити, що В. Томсу вдалося назвати вже явище, що вже існувало і яке в Європі вже активно вивчали протягом кількох століть. Однак через відсутність визначення цього явища, а також через відсутність чітких рамок розуміння його охоплення, дослідникам вдавалося його описувати лише дуже поверхнево, що не давало належних підстав для виокремлення цього явища, як відкритої різножанрової системи, яка потребує вивчення.

Остаточно термін фольклор закріпився у двох значеннях: широкому і вузькому. У вузькому значенні воно охоплювало «стародавні звичаї, звички, обряди та церемонії минулих епох, які перетворилися в забобони і традиції нижчих класів цивілізованого суспільства», а в більш широкому — «неписану історію народу, переважно неписану історію примітивних епох» [12, с. 5-6].

Увійшовши в побут це поняття постійно еволюціонувало то значно розширюючись, охоплюючи не тільки різні вияви народного мистецтва, а й народні вірування та переконання, системи непорушних табу, народну медицину та всі шари щоденного побуту, починаючи від побудови хат, і закінчуючи різними обрядодіями, майже зливаючись воедино разом з етнографією, то навпаки дуже звужуючись до

елементів усної народної творчості, відповідно переосмислюючи і сам термін фольклору.

Г.С. Сковорода став першим українським мислителем, який здійснив ґрунтовне та системне дослідження особливостей розвитку та виховної ролі фольклору в українському суспільстві. Він вплітав фольклорні мотиви, образи та символи у свої філософські та поетичні твори, надаючи їм глибини, автентичності та емоційної сили. Сковорода використовував фольклор як платформу для популяризації власних філософських ідей серед широких верств населення, роблячи складні філософські концепції більш доступними та зрозумілими. Він щиро вірив у виховну силу фольклору і закликав до виховання підростаючого покоління в дусі народних ідеалів, моральних цінностей та етичних норм [33, с. 14].

У 1891 році термін «фольклор» вперше увійшов у широке вживання в Україні завдяки зусиллям М. Драгоманова. Вчений опублікував у журналі «Народ» статтю під назвою «Для починаючих фольклористів на Україні», де поділився знаннями про праці зі світової фольклористики. Драгоманов рекомендував українським «студентам», які цікавляться народною словесністю, ознайомитися з дослідженнями таких відомих авторів, як О. Афанасьєв, О. Пипін, Т. Бенфей, Дж.-Б. Дунлоп, Е. Коскен, Р. Келер (Кьолер), Е. Ланг, А. Гедоз, П. Гастон та брати Грімм [16, с. 330-331].

Наступним вченим, що відіграв істотну роль у впровадженні та популяризації терміну «фольклор» був Іван Франко. Починаючи з 1893-1894 років, він активно вживав цей термін у своїх працях, зокрема в аналітичних статтях та рецензіях на дослідження інших авторів, присвячених українській усній народній творчості. Першою публікацією, де Франко вжив термін «фольклор», стала замітка «З галузі фольклору», що вийшла у 1893 році в додатку до львівської газети "Kurjer Lwowski".» [43, с. 38, 39] У 1894 році він опублікував ґрунтовну працю "Фольклорні праці д-ра Ченька Зібрта".» [44, с. 258–270] .

Важливим кроком у становленні української фольклористики стало заснування Іваном Франком у 1894 році журналу «Житє і слово». Цей часопис мав підзаголовок «Вісник літератури, історії та фольклору», що підкреслювало чітке визначення його спрямування. На сторінках «Житє і слово» Франко публікував власні фольклористичні дослідження, зокрема й методологічні («Дві школи в фольклористиці»), а також роботи інших українських знавців народної словесності [42, с. 416–424]. Особливу увагу Франко приділяв рубриці часопису «Із уст народа». Тут публікувалися фольклорні матеріали (пісні, легенди, казки, міфи, вірування, анекдоти, байки) та дослідження не лише відомих українських літературознавців, але й багатьох авторів з різних регіонів України. Саме завдяки цій рубриці дебютували такі визначні вчені-народознавці, як Філарет Колесса, Володимир Гнатюк, Михайло Зубрицький та Осип Роздольський [21, с. 360].

1.2 Фольклор, як універсальна педагогічна система. Фольклор, як інструмент виховання

Згоджуємось із твердженням С. Мишанич про те, що «фольклор – це одна з найтриваліших і всеохоплюючих систем духовного життя народу, тісно пов'язаної з народним побутом (як окремою системою), з літературою, яка, зрештою, витворилася із фольклору і зберігає з ним тісний зв'язок на всіх етапах свого розвитку» [28, с. 53]. Фольклор справді має тісний зв'язок з народним побутом та органічно вплетений у людський побут. Це твердження особливо актуальне безпосередньо для дитячого фольклору, адже саме через народні пісні, ігри та казки діти засвоюють звичаї, норми та цінності свого традиційного соціуму.

Підтвердженням глибокого зв'язку фольклору з життям людей слугує його синкретична природа. Це складне явище, а тому потребує не лише фольклористичного чи етнографічного аналізу, а й досліджень інших представників

галузі мовознавства, культурології, педагогіки, літературознавства та інших, адже охоплює низку явищ різних аспектів духовної культури, які неможливо вичерпно дослідити лише в рамках фольклористики, наприклад: елементи мови, вірувань, звичаїв, моралі, поведінкової моделі, систем непорушних табу, естетики тощо, що робить його надзвичайно багатим та багатограним явищем. «Фольклор — це народна творчість, в якій відбито світоглядні, епічні й естетичні погляди народу» [10, с. 15]. Відповідно можемо стверджувати, що фольклор є явищем синкретичним і складним. Він тісно пов'язаний з народним побутом і відіграє важливу роль у вихованні дітей, шляхом природного залучення індивіда до вже сформованої традиційної спільноти, яка існує в межах певних ціннісних та поведінкових рамок. Окрім того, збережені традиції родинної та календарної обрядовості свідчать, що сукупність жанрового різноманіття фольклору утворює цілісну систему, яка дає змогу орієнтуватися в навколишньому світі та розуміти його [4, с. 2].

Згідно з психолого-педагогічними дослідженнями (І. Бех, Л. Виготський, І. Зязюн, М. Каган, О. Ростовський, О. Рудницька та ін.), повноцінне виховання дитини є неможливим без засвоєння певних цінностей, які в майбутньому слугують головним орієнтиром у розвитку й вихованні творчої особистості, формуванні її вірувань, духовного світу та культури. Важливо зазначити, що цінності не є суб'єктивними, а мають об'єктивну природу, адже існують в рамках суспільства. Вчені виділяють такі ключові цінності, що транслиуються через фольклор: історичну, світоглядну, виховну, моральну, естетичну та креативну [9; 11;28;30].

Дослідивши праці науковців О. Кисельова й О. Трифанова дійшли висновку, що «народний фольклор — це універсальна педагогічна система, в якій тисячоліття народного досвіду вже відібрали самі природні й необхідні форми розвитку мови, музичних здібностей, логічного й образного мислення, трудових навичок, естетичних та моральних ідеалів» [37, с. 52].

Упродовж століть фольклор слугував не тільки джерелом естетичної насолоди, але й виконував значно глибші функції, адже виступав водночас життєвим орієнтиром, своєрідним етичним компасом та мапою історичної пам'яті. Сформований на основі усного способу передачі інформації та досвіду, фольклор акумулював знання, цінності та вірування народу, стаючи скарбницею мудрості, яка передавалась з покоління в покоління. Втілюючи в образах героїв такі риси, як патріотизм, хоробрість, чесність та людяність, фольклор виховував у наступних поколіннях кращі людські якості, він служив рушійною силою національного самоусвідомлення, формуючи єдине культурне поле та підтримуючи зв'язок з етнічним корінням. [18, с. 4-5]

М. Г. Стельмахович порівнював українську народну педагогіку з багатотомним усним підручником виховання, що протягом століть зберігається в пам'яті народу. На його думку, колискова пісня, бабусина казка, дідусева бувальщина є справжніми скарбницями життєвої мудрості, які навчають дітей жити й працювати, іти по життю з гідністю, долати труднощі, цінувати добро та протистояти злу. Він підкреслював, що народна педагогіка існує з незапам'ятних часів, сягаючи своїми коренями сивої давнини, адже слугує міцним фундаментом для наукової педагогіки, зокрема таких її галузей, як педагогіка сім'ї, духовності, моралі та виховання [34, с. 46].

Глибоко шанував народні традиції та вважав їх невичерпним джерелом мудрості й виховних цінностей і В. О. Сухомлинський. Він наголошував на важливості дбайливого ставлення до духовних скарбів народу, найважливішими з яких він вважав традиції виховання дітей та молоді. Сухомлинський активно використовував народні методи виховання у своїй педагогічній практиці: співав з дітьми народні пісні, розповідав їм казки та організовував проведення різних народних свят. Варто зазначити про його щире захоплення народними прислів'ями, які він називав «педагогічними мініатюрами». Настільки глибоким було розуміння Сухомлинським народної мудрості, що він навіть створював власні афоризми, що

ґрунтувались на народних прислів'ях. Педагог вважав, що народні форми збереження й розповсюдження педагогічної мудрості є надзвичайно ефективними та можуть слугувати потужним інструментом для виховання гармонійної особистості, адже за його словами духовне багатство особистості — це насамперед духовне багатство народу [7, с. 13]. Василь Олександрович Сухомлинський прагнув не лише навчати дітей, але й формувати в них справжні людські якості, виховуючи в кожному з них «маленького філософа». Він прагнув, щоб учні осмислювали світ через категорії української етнофілософії, розуміючи цінність волелюбності, лицарства, моральної доблесті, дисципліни душі й волі. Сухомлинський наголошував, що вже з раннього віку важливо вчити дитину співпереживати іншим, щиро жаліти та допомагати одноліткам, роблячи це не епізодично, а завжди. Він вважав, що поступове виховання розуміння добра і зла, почуття любові та обов'язку перед рідними, однолітками, самим собою та перед батьківщиною є ключовим для формування гармонійної особистості. Педагог навчав дітей відчувати та розуміти поняття правди, що ґрунтується на почуттях справедливості та обов'язку, підкреслював, що моральне виховання розпочинається з перших кроків свідомого життя дитини, задовго до того, як вона зможе усвідомити істини моральної культури людства [35, с. 145-146].

Костянтин Ушинський наголошував, що головним завданням освіти та виховання є не просто передача знань та умінь, а формування гармонійно розвиненої людини. На його думку, освітній процес має ґрунтуватися на принципах народності, виховуючи в учнів повагу до історичного минулого, мови, традицій та звичаїв народу. Це виховання має сприяти не лише інтелектуальному, але й моральному, емоційному та духовному розвитку особистості. «Єдиний, тільки єдиний спільний для всіх природжений нахил, на який завше може розраховувати вихователь, це те, що ми називаємо народністю. Як нема людини без самолюбства, так само нема людини без любові до батьківщини і ця любов дає вихователю певний шлях до серця людини й могутню підпору в боротьбі з її поганими особистими й родинними нахилами» [40,

с.160] Ушинський підкреслював, що виховання неможливо відокремити від культури рідного народу, адже вона стає міцним фундаментом для розвитку особистості. Системи виховання, що ґрунтуються на абстрактних або запозичених ідеях, не мають такої ж глибини та емоційного зв'язку з дітьми, як культура: «...Основа виховання і мета його, а значить, і головний його напрям різні в кожного народу і визначаються народним характером», тому «не можна запозичити чужого характеру і тієї системи, в якій виявляється характер» [40; 36, с. 66].

У своїй статті «Про народність у громадському вихованні» він наголошував: «Виховання, створене самим народом і побудоване на народних основах, має ту виховну силу, якої немає в найкращих системах, побудованих на абстрактних ідеях, або запозичених в іншого народу» [41]. Він вважав, що важливо знайомити дітей з елементами народної культури, рідною мовою та усною народною творчістю ще в дошкільному віці. На думку Ушинського, саме в цей період закладаються основи світогляду, моральні цінності та естетичні смаки дитини. Безпосереднім засобом морального виховання дошкільнят педагог вважав казки, приказки, прислів'я, скоромовки, загадки, утішки, колискові пісні тощо, адже паремії не лише розважають та розвивають дітей, але й формують у них моральні цінності, етичні норми та почуття справедливості. Таким чином діти вчаться розрізняти добро і зло, шанувати старших, цінувати дружбу, переконуються у торжестві правди та перемозі добра над злом, навчаються працьовитості, чесності та іншим моральним якостям [38, с. 231].

Зазначимо, що Софія Русова вбачала головну мету виховання у формуванні цілісної, самодостатньої, інтелектуально й духовно розвиненої особистості. Вона наголошувала, що вихована людина — це не лише та, яка володіє знаннями та вміннями, але й та, яка має чітку громадянську позицію, незалежну думку, високий рівень інтелекту, почуття братерства до всіх людей, працьовитість та стійкість до будь-яких життєвих випробувань. На думку Русової, таке виховання дає можливість людині не лише гідно жити, але й творити добро, робити свій внесок у розвиток

суспільства. Засобами такого виховання, що пов'язують дитину до рідних терен, Русова пропонувала саме фольклор(легенди, казки, загадки, приказки) [31, с. 49].

Погляди Софії Русової поділяє також В.І. Кононенко, який вважає традиційним українським виховним ідеалом людину високих моральних якостей і вважає найпростішим способом досягнення цього усну народну творчість. На його думку, фольклор є скарбницею різних етномовних елементів та наголошує на його вивченні спеціалістами різних галузей: «Цей багатоярусний, виключно різноманітний матеріал включає настільки великий шар українського лексикону, настільки насичений етнологічним матеріалом, що його опрацювання науковцями і педагогами (філологами, істориками, географами, етнографами, краєзнавцями, релігієзнавцями) відкриває перспективи нового бачення цих незліченних багатств» [20, с. 8-9].

Цікаві розмисли, що ґрунтуються на вихованні дітей завдяки національним цінностям та культурі зустрічаємо також в О. О. Ольжича(Олег Кандиба). Він переконаний, що народна культура поєднує «всі потрібні органічності сталевій єдності, багатства й чистоти» та забезпечує дитині «тривалий і потужний зв'язок з національною стихією» [29, с. 132]. Ольжич підкреслював, що вже в дошкільному віці закладаються основи характеру та світогляду людини. Саме тому важливо вже з ранніх років «прищеплювати їй засади нашого, національного світовідчуття й моралі» [29, с. 133]. Він був переконаний, що почуття національної єдності має ґрунтуватися вже в дошкільному віці та стати завершальним етапом виховання дитини. Важливим інструментом національного морально-етичного виховання, на його думку, є використання народних іграшок, творів українського фольклору, зокрема байок, казок та народних пісень [5, с. 38-39].

Інноваційною свого часу була спроба Ольжича окреслити пріоритетні напрямки розвитку особистості дошкільника, які мають слугувати фундаментом для її гармонійного становлення. Дослідивши компоненти цих напрямків пропонуємо окреслити їх наступними категоріями: формування героїко-романтичного

світосприйняття, яке ґрунтується на патріотизмі, любові до рідного краю та повазі до історичного минулого, виховання пошани до батьків і родини — категорія високої духовності; виховання справедливості, мужності, почуття обов'язку, відповідальності, сили волі — категорія високих моральних якостей; стимулювання прагнення до досягнення мети, активності у спілкуванні та співпраці — категорія активної життєвої позиції; розвиток товаришкості, чуйності, витривалості — категорія комунікаційних навичок; виховання пошани до батьків і родини - категорія сімейних цінностей [5, с. 38-39].

У фольклорі вбачала потужний інструмент морально-етичного виховання також Алла Михайлівна Богуш. На її думку, фольклор — це народна творчість, в якій художнє відображення дійсності відбивається у словесно-музично-хореографічних формах колективної народної творчості, що виражають життя і побут людей, передаючи їм моральні цінності та духовні орієнтири. Богуш підкреслювала, що кожен твір фольклору впливає на дитину з трьох боків: дає нові знання про світ, моральні норми та цінності — тобто виконує функцію інформування; формує розум, емоції, естетичні почуття, виховує моральні якості — функція виховання, розширює словниковий запас, робить мову більш образною та виразною — функція мовного збагачення [5, с. 6]. На думку А. М. Богуш, «діти, виховані на фольклорі, здебільшого є чутливішими до художньо образного слова... розвиток дитини поза фольклором тільки в межах побутового спілкування... гальмує розвиток духовного начала, містить небезпеку закріплення підсвідомої орієнтації вже змалку переважно на задоволення утилітарних потреб» [5, с. 6].

Отже, дослідження українських науковців чітко довели, що фольклор — це не просто скарбниця народних пісень, казок та легенд, а й невичерпне джерело духовності та моральних цінностей нашого народу. Педагоги одностайно визнають, що фольклорні твори мають неабияку роль у вихованні дітей дошкільного віку, адже саме в цей ранній період формуються основи особистості, закладаються моральні

орієнтири. Особливо важливо використовувати фольклорні твори у вихованні дітей дошкільного віку в сучасних умовах, адже саме вони знайомлять з народними традиціями, цінностями та світоглядом; вчать доброти, справедливості, чесності, відповідальності, любові до ближнього; формують відчуття краси слова, мелодії, танцю; розширюють словниковий запас, роблять мову більш образною та виразною. Тож можемо стверджувати, що фольклор — це потужний інструмент виховання, який допомагає у формуванні гармонійної особистості та природно прищеплює дитині любов до рідної мови, культури та історії.

1.3 Психологічні засади креативного виховання дітей дошкільного віку

У своїх дослідженнях І. Д. Бех акцентує на енергетичному аспекті різних психологічних утворень, зокрема тих, що мають значний вплив на поведінку. За його дослідженнями, сила кожного такого утворення, як якості почуттів та цінностей, визначається мірою емоційної напруги, яка їм притаманна [3, с. 122]. Для того, щоб у дитини виховувати високі соціальні емоції (співпереживання, співчуття), необхідно знати особливості інших проявів її емоційної чутливості. Важливим аспектом є розуміння вихователем емоційної чутливості дитини та уміння стимулювати позитивний емоційний стан. Вихователю важливо знати, як дитина переживає горе, невдачу, втрату, неуспіх; чи вмє вона радіти успіху, приємним подіям, іграшкам, розвагам; як вона страждає, коли їй погано, та як радіє, коли їй добре — це розуміння дозволить йому підбирати оптимальні методи виховання, які допоможуть дитині розвинути емпатію та співчуття до інших людей. Також він наголошує на значному впливі оцінок вихователя на емоційний стан дитини: позитивні оцінки підвищують тонус нервової системи, збільшують ефективність виконуваної діяльності; своєю чергою негативні, особливо повторювані, створюють пригнічений настрій, гальмують фізичну й розумову активність [3 с. 151-153]. За словами Беха, успішне

виховання і розвиток дитини мають своєю основою морально-духовну свідомість, яка є найважливішою платформою для побудови особистісного росту, вона не може розгорнутися повністю без розвитку свідомості, яка виступає джерелом надання значущого змісту. Саме ці процеси свідомості та самосвідомості сприяють гармонійному розвитку особистості. Щодо засобів морально-етичного виховання, І. Д. Бех виокремлює такі ефективні методи як праця, гра та колективна діяльність дітей. Ці види діяльності сприяють розвитку у дітей таких важливих якостей, як відповідальність, працьовитість, взаємодопомога, повага до інших людей. Він підкреслює їх значущість як основних засобів формування внутрішніх якостей та цінностей у дітей, що відбувається в процесі соціально-педагогічного впливу. [3, с. 113-114, 157].

Максименко С.Д. також згоджується із тим, що впровадження творчих ігор та вправ у навчальний процес може стати дієвим способом підвищення пізнавальної активності та розвитку креативних здібностей учнів. Емоційний заряд таких занять сприяє глибшому та міцнішому засвоєнню матеріалу, а також всебічному розвитку особистості кожного школяра. Навіть звичайні буденні вправи можна трансформувати в такі, що стимулюють творче мислення [24].

Аналізуючи дослідження різних дослідників у своїй дисертації вчена О. І. Кисельова вказує, що мотиви поведінки та діяльності є передумовою формування рис характеру особистості. Вона наголошує на єдності витоків волі та емоцій, оскільки наше бажання та почуття формуються відповідно до наших потреб. Крім того, досліджуючи формування моральних якостей, вчені переконані, що стійко сформовані якості особистості визначають її характер і поведінку [19].

У рамках нашого дослідження у контексті поведінки й діяльності, як компонентів формування морально-етичної та креативної складових виховання дітей дошкільного віку, варто звернути увагу на висвітлення сучасних досліджень,

спрямованих на формування культури поведінки дошкільнят у різноманітних сферах активності.

Наприклад, дослідження А. М. Гончаренко, присвячене педагогічним умовам формування гуманних міжособистісних взаємин у старших дошкільників. За її висновками, гуманні міжособистісні взаємини у цій віковій групі виявляються як позитивно налаштоване взаємоспрямоване спілкування партнерів, які здатні до встановлення, узгодження та збереження контактів, розгортання конструктивної спільної діяльності. Взаємоінтерес, взаємопідтримка та взаєморозуміння проявляються в культурі поведінки та емоційному задоволенні від спільного результату активності та спілкування. Становлення та розвиток гуманних міжособистісних взаємин у дітей цього віку відбувається в специфічних сферах, характерних для дошкільного віку, таких як продуктивна, ігрова, художня та комунікативна діяльності [8].

З метою збереження та посилення творчого потенціалу дошкільнят у молодшому шкільному віці за допомогою нових інтелектуальних, інструментальних та методичних ресурсів, актуальним є проведення дослідження, що має на меті вивчити умови розвитку та визначити детермінанти креативності дітей. Креативність являє собою комплексну та динамічну характеристику особистості, що визначає її здатність до творчого вияву та є важливою умовою для самореалізації. Креативність — це вроджена риса особистості, що супроводжує людину з самого народження. Вона є найвищою формою активності, властивої їй. Креативність проявляється в створенні продуктів творчості, завдяки яким людина виражає себе, свій внутрішній світ, змінюючи його при цьому. Її діяльність спрямована не лише на трансформацію зовнішнього світу, але й на формування власного (внутрішнього) [1].

Одним із ключових компонентів креативності є дивергентне мислення. Творчі здібності, або креативність, — це багатогранне явище, тісно пов'язане з особистісними та мотиваційними аспектами. Розвиток творчих здібностей піддається

впливу різноманітних факторів, які у кожному конкретному випадку мають свої особливості. Ці фактори можна умовно поділити на зовнішні та внутрішні. До зовнішніх факторів належать такі аспекти мікросередовища, як сімейне виховання, а також вплив школи та ровесників. До внутрішніх детермінант творчих здібностей відносяться вікові та індивідуально-психологічні особливості, гендерні відмінності, психопатологічні прояви та стилі організації мисленнєвої діяльності [17, с. 396-397].

Основною психологічною концепцією креативної педагогіки є забезпечення творчої свободи для учнів. Щоб сприяти оптимальному розвитку їх творчих здібностей, необхідно створити відповідні умови. Дослідниця розвитку креативного мислення дітей молодшого дошкільного віку О. О. Жигайло, проаналізувавши різні підходи та рекомендації, описала такі умови дитячого креативного розвитку: 1) фізичні умови, які передбачають наявність матеріалів для творчості та можливості в будь-який момент з ними працювати; 2) соціально-економічні умови, що забезпечують дитині відчуття зовнішньої безпеки й гарантію, що її творчі зусилля не будуть негативно оцінені дорослими; 3) психологічні умови, спрямовані на формування в дитини внутрішньої безпеки, відчуття вільності та підтримки з боку дорослих у її творчих зусиллях [17, с. 399].

Зважаючи на те, що український фольклор був обраний у нашому дослідженні як засіб креативного та морально-етичного виховання, актуальним є вивчення роботи С.А. Литвиненко, що присвячена питанням гуманістичного виховання першокласників. Під гуманістичним вихованням авторка розуміє цілеспрямований процес формування у дітей гуманістичних цінностей та світогляду, а також опанування системи узагальнених уявлень і понять про людські чесноти та моральні норми. А гуманні поняття в цьому контексті своєю чергою описують різноманітні аспекти людських відносин, відношення до інших осіб, природи та суспільства. У дослідженні Литвиненко підкреслює, що українська народна казка є ефективним засобом для формування гуманних понять у першокласників, а показниками таких

понять учена визначила: 1) усвідомлення змісту та істотних ознак гуманних понять; 2) вміння самостійно застосовувати гуманні поняття в реальних ситуаціях; 3) використання гуманних понять у практичному досвіді [23].

1.4 Дитячий фольклор та фольклор для дітей. Роль фольклору в креативному розвитку дітей

У рамках нашого наукового дослідження важливо розмежовувати та розуміти суть понять власне дитячого фольклору та фольклору для дітей.

Дитячий фольклор — це сукупність зразків усної народної творчості, яка складається із класичних та сучасних фольклорних форм і функціонує в дитячому середовищі або виконується спеціально для дітей(фольклор для дітей) [13, с. 2]. Різноманіття форм, що побутують лише в дитячому середовищі, ігрових, пісенних, прозових та речитативних елементів у дитячому фольклорі свідчить про його багатожанровість. Дитячий фольклор вирізняється своєрідним відображенням реального життя, де елементи реальності переплітаються з фантастикою. Діти, захоплені грою слів, їхнім змістом, тягнуться до таємничості й загадковості, що знаходить своє відображення у фольклорних творах. За допомогою колисанок, забавлянок, потішок та інших елементів дитячий фольклор знайомить дітей з навколишнім світом, людськими стосунками, формуючи кращі риси характеру, що на наш погляд і є його метою.

Фольклористи вважають, що саме фольклору для дітей, а саме з публікацій колискових пісень почалося наукове збирання та осмислення дитячого фольклору [45]. У 1920 році поняття «дитячий фольклор», його зміст та межі визначив Г. Виноградов, проте, його трактування не є однозначним, адже в науці існують різні підходи до цього. Одним із ключових питань є визначення жанрів, які можна вважати

власне «дитячими». Також важливо зазначити, що деякі жанри народної словесності, які спочатку побутували у середовищі дорослих, з часом перейшли у сферу дитячого фольклору. При цьому вони зазнали певних змін, спрощення, втративши своє первісне утилітарне призначення та сакральне значення.

Дослідники, такі як: В. Г. Бойко, П. Я. Лещенко, Л. М. Кіліченко, І. М. Проценко та інші, розглядають дитячий фольклор як складну систему, що може бути розділена на три основні групи: 1) тексти, призначені для дітей та створені дорослими; 2) твори, що перейшли у дитячий фольклор із загального фольклорного доробку; 3) твори, створені самими дітьми. Хоча дослідники поділяють дитячий фольклор на чіткі групи, часом межі між ними розмиваються. Деякі жанри неможливо однозначно віднести до однієї категорії, адже вони поєднують в собі елементи різних груп. Кожна з цих груп, ґрунтуючись на походженні жанрів, має свої особливості, поділяючись на менші підгрупи та цикли. Дитячий фольклор — це не просто колекція творів, а й відображення унікального світу дитини. Він враховує вікові особливості дітей у виборі тем, образів та ідей, пропонуючи їм цікаві та зрозумілі сюжети. Характерною рисою дитячого фольклору є поєднання вербального матеріалу з елементами гри та рухів, що робить його динамічним та захопливим. Більшість фольклорних творів мають виражене виховне спрямування, навчаючи дітей доброти, справедливості, чесності, поваги до старших, любові до природи тощо [22, с. 568-569].

Для кращого розуміння таких основних груп дитячого фольклору, які виокремлюють дослідники, хочемо навести приклади до кожної з них. Так до текстів призначених для дітей(створені дорослими для дітей) можемо віднести колискові, скоромовки, чистомовки, забавлянки, пестушки, потішки, небелиці, легенди. До творів, що перейшли у дитячий фольклор із загального фольклорного доробку можемо віднести обрядові пісні, прислів'я, приказки, загадки, казки про тварин, деякі ігри. До творів, створені самими дітьми відносимо лічилки, дражнилки, прозивалки, мирилки, ігрові пісні.

Важливо зазначити, що деякі жанри дитячого фольклору можуть належати до двох або трьох категорій одночасно, наприклад ігри, казки, загадки та інші.

На наш погляд, фольклор відіграє виняткову роль у креативному розвитку дітей, адже він слугує невичерпним джерелом знань, моральних та духовних цінностей, а також формує систему естетичних вподобань. Цей скарб народної мудрості сприяє всебічному розвитку дитини, про що свідчать наші наступні аргументи.

По-перше, фольклор занурює дитину у світ народної культури, надаючи їй унікальний погляд на минуле та сучасне суспільство. Він знайомить з життям, традиціями та звичаями як своєї нації, так і сусідніх народів, виховуючи повагу до культурної різноманітності. Казки, легенди, пісні та інші твори фольклору стають для дитини вікном у світ предків, їхніх цінностей та вірувань. По-друге, фольклор слугує моральним компасом для дитини. Завдяки казкам, прислів'ям та іншим жанрам фольклору вона отримує уявлення про добро і зло, справедливість і несправедливість, формуючи свої моральні принципи та етичні норми. Прислів'я та приказки транслюють народну мудрість прямим текстом, а казки, завдяки зануренню в сюжет та аналізу вчинків героїв, змушують дитину самостійно осягнути суть добра і зла, формуючи власне розуміння етичних норм. По-третє, фольклор виконує естетично-виховну функцію. Він виховує повагу до власної культури та толерантне ставлення до інших народів. Вивчаючи фольклор, діти розуміють, що народ є творцем своєї унікальної культури, яку слід шанувати та вивчати. Окрім того, фольклор розвиває естетичний смак, заохочуючи дітей шукати красу у народних традиціях, мові та мистецтві. По-четверте, фольклор сприяє поліпшенню мови дитини. Народна творчість загалом є дуже живою, яскравою і динамічною, а тому й характеризується цікавими інтонаційними нюансами, що позитивно впливають на розвиток мовлення. Окрім того, існує й окремий жанр фольклору — скоромовки, які безпосередньо спрямовані на покращення дикції та вимови. По-п'яте, фольклор є невичерпним

джерелом естетичних вражень та стимулом для творчого розвитку дитини. Він знайомить дитину з красою народної думки, витонченістю мови та багатими образними засобами, що виховує естетичний смак та формує відчуття гармонії. Завдяки фольклору дитина вчиться цінувати красу навколишнього світу, народної творчості та мистецтва. Важливо, що фольклор не лише пасивно сприймається дитиною, але й спонукає до активної творчості. Він пробуджує в ній бажання творити, використовувати народні мотиви та образи у власній творчості, починаючи з малих дитячих фольклорних жанрів такі як, лічилки, дражнилки, мирилки, лякалки. Окрім того, за показниками ефективності розвитку креативності в дітей за класифікацією О. О. Жигайло, які ми описали в розділі 1.3, фольклор забезпечує всі необхідні умови для того, щоб дитина могла вільно досліджувати свою уяву, розкривати свій творчий потенціал та розвивати свою креативність. Наведемо власні аргументи до кожного з пунктів, які описала дослідниця:

Першим пунктом є фізичні умови, які передбачають наявність матеріалів для творчості та можливості в будь-який момент з ними працювати.

Перш за все, фольклорні твори — це доступні ресурси, які можуть бути використані будь-коли, вони не потребують додаткових матеріалів чи інструментів, для такої творчості простору, уяви та хорошої компанії цілком достатньо. Займатися фольклором можна в будь-який час, дитина може співати пісні, грати в ігри, слухати казки чи робити забавлянки, коли їй того захочеться. Це дає дитині свободу творити, без жорстких обмежень, а також робить фольклор доступним для дітей з будь-яким рівнем матеріального забезпечення.

Пункт другий — соціально-економічні умови, що забезпечують дитині відчуття зовнішньої безпеки й гарантію, що її творчі зусилля не будуть негативно оцінені дорослими й третій — психологічні умови, спрямовані на формування в дитини внутрішньої безпеки, відчуття вільності та підтримки з боку дорослих у її творчих зусиллях.

Насправді дитячий фольклор є таким собі комунікаційним місточком, що забезпечує просту форму спілкування та співпраці між дітьми та дорослими. Разом вони можуть робити забавлянки, читати казки, співати пісні, грати в ігри, відтворювати почуте й побачене, що сприяє створенню атмосфери підтримки та розуміння, а що найголовніше — довіри, завдяки чому дитина не боїться помилитися й вільно розкривається. Окрім того, фольклорні герої, зі своїми пригодами та класичним тропом перемоги добра над злом, дають дитині приклад стійкості, смисливості та віри у власні сили, це сприяє формуванню у неї внутрішньої безпеки, віри у себе та свої можливості.

Через те, що фольклор відображає загальноприйняті цінності та норми суспільства, дорослі не ставлять перед дитиною жорстких рамок, очікувань та не піддають критиці чи оцінюванню її творчі зусилля, що ґрунтуються на народній творчості, на відміну від деяких сучасних методів навчання. Вона вільна творити за власними уявленнями, що розширює межі дитячої креативності та дозволяє їй творити без страху помилитися, вільно виражати свої думки та почуття, даючи дитині відчуття цінності її власної творчості, що стимулює її до подальшого шляху свого креативного розвитку.

Таким чином можемо стверджувати, що фольклор є потужним інструментом для всебічного креативного розвитку дитини, адже він створює сприятливе середовище: дитина відчуває внутрішню безпеку — тобто підтримку з боку дорослих у своїх творчих зусиллях та зовнішню — тобто впевненість у тому, що її творчі зусилля не будуть негативно оцінені дорослими, завдяки чому вона може вільно творити, досліджувати свою уяву та розкривати свій творчий потенціал. Окрім того, фольклорні твори — це доступні ресурси, що не потребують додаткових матеріалів чи інструментів, вони дозволяють дитині вільно творити, коли їй заманеться.

Висновки до розділу 1. У розділі досліджується багатогранний вплив українського фольклору на виховання дітей, його історичне значення та сучасна актуальність. На основі аналізу зроблено висновок, що фольклор виступає не лише як культурний феномен, але і як потужний інструмент виховання та розвитку дитини.

Термін «фольклор» введений англійцем В. Томсом у 1846 році, характеризує неписану історію народу. В Україні М. Драгоманов вперше використав цей термін у 1891 році, а І. Франко популяризував його у своїх працях, сприяючи його закріпленню в українському народознавстві. Фольклор вивчає давні звичаї, обряди та вірування, які передавалися усно.

Українські педагоги такі, як Г. С. Сковорода, В. О. Сухомлинський, К. Ушинський та інші, чітко довели, що фольклор є універсальною педагогічною системою. Він відображає моральні, естетичні та культурні цінності й слугує джерелом духовності, а також моральних цінностей. Фольклорні твори відіграють важливу роль у вихованні дітей, особливо дошкільного віку, коли формуються основи особистості та закладаються моральні орієнтири.

Фольклор сприяє креативному розвитку дітей через творчі ігри та вправи, що стимулюють уяву. Вчені, такі як І. Д. Бех та С. Д. Максименко, наголошують на важливості створення умов для розвитку креативності, включаючи фізичні, соціально-економічні та психологічні аспекти. Фольклор допомагає дітям відчувати підтримку дорослих та розвивати творчі здібності. Дослідження підтверджують, що фольклор є потужним інструментом виховання, який допомагає у формуванні гармонійної особистості та природно прищеплює дитині любов до рідної мови, культури та історії.

Таким чином, фольклор виступає потужним інструментом у вихованні дітей, сприяючи їх духовному, моральному та креативному розвитку. Він допомагає формувати гармонійну особистість, прищеплює любов до рідної мови, культури та історії, і забезпечує сприятливі умови для розвитку творчого потенціалу дитини.

2. ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ФОЛЬКЛОРУ НА КРЕАТИВНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ В МЕЖАХ ПРОСТОРУ ФОЛЬК-СТУДІЇ «ПРАВИЦЯ»

2.1 Структура занять фольк-студії відповідно до вікових груп

Фольк-студія «Правиця» позиціонує себе як простір для дітей віком від 6 місяців до 12 років, що дає змогу дітям познайомитися з українським фольклором та традиціями. Почав функціонувати простір у березні 2010 року завдяки ініціативі Мирослави Салій та Марти Любчик, він має на меті допомогти дітям сформувати власні цінності та життєві принципи через практичне знайомство з фольклором, завдяки якому студія відкриває дітям світ музики та співу.

Педагогічна концепція студії ґрунтується на реалізації народної педагогіки в навчальному процесі, що адаптована під сучасні освітні вимоги. Програма студії, структурована за віковими категоріями, охоплює не лише музичний розвиток дитини, але й всебічне знайомство з українськими звичаями, традиціями, календарними святами, міфологією, світоглядом та історією.

Студія «Правиця» прагне зберегти та передати наступному поколінню автентичну українську традицію, пропонуючи дітям альтернативні шляхи знайомства з народною культурою. «Правиця» забезпечує дітям можливість не лише навчатися співу та музиці, але й глибше зрозуміти та відчувати українську культуру через інтерактивні заняття та народні ігри, що розвивають когнітивні здібності та комунікативні навички. Таким чином, студія сприяє гармонійному розвитку дитини, поєднуючи навчання з глибоким культурним контекстом. [6]

Заняття фольк-студії поділяються на кілька вікових категорій, кожна з яких спрямована на вокальний розвиток дитини та її занурення у традиційну культуру:

«Повзики (Мами та малюки)» — заняття для дітей віком від 6 місяців до 2,5 років тривалістю 40 хвилин. Курс таких занять триває 1 рік. Контакт з матір'ю є ключовим у цьому віці, тому заняття спрямовані на їхню взаємодію. Курс знайомить дітей з різнобарвним світом звуків та музики через гру. Викладач навчає матерів колискових пісень, народних ігор та забавлянок, які сприяють розвитку дрібної моторики дітей. Окрім того, заняття найменшої групи побудовані на основі дня малюка: забавлянки, які допомагають прокинутися - забавлянки, які імітують умивання - розспівка - спів - ритми - гуцикалки - ігри - забавлянки, що готують до сну - колискова.

«Зяблики» — для дітей віком від 2,5 до 4 років, мають тривалість заняття 50 хвилин і курс, що триває 2 роки. Заняття орієнтовані на музичний та загальний розвиток дитини. Упродовж курсу діти вивчають понад 40 пісень дитячого фольклору та близько 40 забавлянок, працюють над відчуттям ритму, артикуляцією і починають знайомитися з музичною імпровізацією. Особлива увага приділяється розвитку горизонтальної комунікації через ігри без втручання дорослих.

«Горобельки» — для дітей віком від 4 до 6 років, мають тривалість заняття 1 годину і курс, що триває 2 роки. Основна увага на заняттях приділяється діафрагматичному диханню, техніці звуковидобування, дикції та артикуляції. Діти знайомляться з українськими звичаями, традиціями, календарними святами та вивчають понад 40 пісень дитячого фольклору. Заняття включають різноманітні ігри, що розвивають командну взаємодію, логіку, мислення та уяву.

«Щеврики» — для дітей віком від 6 до 8 років, тривалість заняття 1 година і курс тривалістю 2 роки. Основне завдання занять — розвиток музичного слуху та вокальних здібностей дитини. Значна увага приділяється розспівкам та вокальним вправам. Репертуар включає двоголосні народні пісні, що навчають дитину відчувати свою партію в контексті загального звучання твору. Діти отримують знання про побутування пісні, її місце в обрядах та календарному циклі.

«Бузьки» — група для дітей віком від 8 до 12 років, тривалість заняття 1 година і курс тривалістю 2 роки. Діти вивчають зразки обрядового фольклору з різних регіонів України та народнопісенну лірику. Вони слухають народних виконавців, відтворюють їхній спів, працюють над народною манерою звуковидобування, мелізматиною, орфоепією та знайомляться з мовними особливостями різних регіонів. Теоретичний блок включає розповіді про основні жанри українського фольклору, народний світогляд, систему вірувань та міфологію. Учні самостійно готують доповіді, вчать вести дискусії та мислити в рамках традиційного українського дискурсу.

Спільною для всіх груп є частина заняття «історія», що знайомить дітей з календарною обрядовістю українців. Подача інформації відбувається відповідно до циклу та є адаптованою до різних вікових категорій.

2.2 Жанри дитячого фольклору, що використовує фольк-студія та їх вплив на розвиток дітей

2.2.1 Поезія пестування

У ранньому дитячому віці український народ широко використовував такі словесно-рухові ігри, що сприяли її фізичному розвитку, щоб активізувати дитину. Фольклористи по-різному називають такі віршики: забавлянки, потішки, утішки, пестушки. Дехто з учених розглядає ці назви, як синонімічні, а дехто проводить чіткі розмежувальні рамки, що базуються на словах, які стали основою для похідних назв, тобто: пестушки від слова пестити — лише ті твори, що супроводжуються погладженням тіла дитини (зазвичай у важливі моменти повсякденного життя: при пробудженні, вмиванні, розчісуванні чи годуванні); забавлянки від слова забава — лише ті твори, що супроводжуються активними рухами. Як би їх не називали, головне

призначення таких жанрових форм, збудити активність дитини, спонукати не спати, розбивати рухи, мислення, мовлення. У пестушках дуже важливими є використання бадьорого і веселого ритму, а також жести, міміку та інтонацію, щоб викликати у дитини емоції. Різкі та несподівані зміни руху й напрямку (вгору-вниз, вправо-вліво) у пестушках супроводжуються різкими змінами ритму, що емоційно збуджує дитину, викликаючи у ній страх, сміх, радість або здивування. Ми переконані, що цей жанр українського фольклору є одним із найдоступніших та найпоширеніших для дошкільнят. Ці твори, як і колискові пісні, сприяють як естетичному, так і загальному розвитку дитини, щоправда, вони мають інше призначення. Забавлянки насамперед були спрямовані на розвиток дрібної моторики(завдяки маніпуляціям з пальчиками та дрібними предметами під час таких ігор) на ознайомлення з народним побутом та трудовими процесами народу(завдяки тому, що багато забавлянок описують побутові дії, трудові процеси, знайомлять з предметами побуту та ремеслами - це розширює знання дитини про світ навколо, напр. «куй-куй ковалі» чи «печу-печу хлібчик»). Ці ігри являють собою форму емоційного спілкування між дорослими та дітьми. Для цього використовуються різні методи: розповідання, спів забавлянок (разом з дорослим та самостійно), розігрування їх змісту. Дітей залучають до виконання дій з рухами рук та пальців. Спочатку дії пасивні (з допомогою дорослого), потім — пасивно-активні (під контролем дорослого) і активні (самостійні) [25, с. 14]. Зв'язок між текстом і рухами в забавлянках може бути зумовлений як самим змістом віршика, так і традицією виконання. У подальшій роботі з забавлянками акцент робиться на збагаченні словникового запасу, розвитку активного мовлення дітей та удосконаленні дрібної моторики рук. Дітей залучають до інсценування, драматизації, заучування та прослуховування забавлянок у записах. Ці забави враховують вікові особливості дитини. Деякі з них призначені для немовлят, які ще не вміють тримати голівку, інші — для дітей, які вже сидять, а треті потребують розуміння змісту.

Твори, які дорослі використовують під час похитування або підкидання дитини на коліні чи нозі формують окрему категорію дитячих забавлянок. Їх називають «чукикали» або «гуцикалки» через початкові звуконаслідувальні поєднання типу «чук», «чуки», «гуци» у Центральній Україні та на Лівобережжі. Такі звукосполучення, як «гоп», «а-та-та» та інші, надають цим творам характерного енергійного ритму. Часто зміст цих забавлянок імітує рухи, наприклад: «Їде, їде пан, пан, на конику сам, сам». Зазвичай чукикалки мають форму коротких пісеньок або віршиків жартівливого змісту з ігровим характером, вони стимулюють інтеграцію слова та моторики дитини, супроводжуються відповідними рухами й сприяють розвитку мовленнєвих здібностей [25].

Отже, дидактичне значення забавлянок, потішок та пестушок полягає у їхньому сприятливому впливі на емоційний стан, розвиток мовлення та фонематичний слух дитини, вони є не лише розвагою, але й цінним інструментом для раннього розвитку дитини. Твори, якими супроводжуються рухи при пестуванні (нянчєнні) дитини є найбільш вдалимi саме для забав із найменшими, адже на ранніх етапах розвитку для дитини важливі не стільки їх значення, скільки ритмічна структура та найпростіша ігрова форма. Ця звучність, ритмічність, наспівність та цікавість цих творів мотивують дітей до їх повторення та запам'ятовування, що сприяє розвитку розмовної мови. Своєю чергою мова забавлянок, яка є лаконічною та образною, з багатими звуковими зіставленнями допомагає дітям розрізняти звуки та готує їх до правильної звуковимови. Складні для дітей звукосполучення (шиплячі, свистячі, сонори) часто зустрічаються в дитячих фольклорних пісеньках, що сприяє їх засвоєнню.

2.2.2 Колискові пісні

У дитячому фольклорі найчастіше зустрічається жанр колискових пісень - це ліричні твори, які виконуються матір'ю (рідше батьком чи іншими членами родини)

над колискою дитини з метою її заспокоєння і приспання. У давнину такі пісні мали й глибше значення: їм приписували магічну силу, подібну до замовлянь — вони покликані були захистити дитину від злих сил, забезпечити їй здоров'я і сприяти швидкому росту [22, с. 588-589]. Колискова пісня для дитини втілює важливу народну ідею єднання добра та праці, чесності та працелюбства. Ці прості, але мудрі твори, використовуючи яскраві образи та персоніфікації, створюють цікаві та повчальні картини без нав'язливих повчань. Колискові пісні чудово поєднують у собі пізнавальний та естетичний аспекти, які подаються на доступній для дітей емоційній хвилі, вони не розраховані на стороннього слухача, мати(чи інший виконавець) звертається безпосередньо до дитини, виражає у пісні свої переживання та турботу, що своєю чергою створює досить широкий простір для імпровазацій, основою яких є відповідна ритмомелодика, певні усталені сюжети та мотиви. Колискові пісні є важливою складовою культурної спадщини, оскільки їхнє походження сягає до часів міфологічної свідомості людства та його стародавніх легенд. Питання щодо виникнення колискових пісень привертало увагу численних дослідників, які прагнули розкрити їхню природу та вивчити їх джерела натхнення. Наприклад, Н. Еліаш, відома дослідниця дитячого фольклору, прослідковувала походження колискових пісень до замовлянь і розглядала їхній магічний характер та функцію як одні з найдавніших у своєму жанрі [15, с. 6]. На противагу цьому Г. Довженок зазначає, що «спільність інтонаційної будови колісанок із замовляннями – не лише зовнішня, випадкова, а викликана їх спорідненістю» [15, с. 37].

Для колискових характерне часте використання як початку, кінцівки або рефренів таких повторюваних форм: «люлі-люлі», «баю-баю», «а-а-а». Для немовлят такі звуки слугували своєрідними сигналами, що готували їх до заспокоєння та сну. Колискові здебільшого існують в монологічній формі: звернення до дитини, колиски, реальних тварин(кіт, гуси, шпак, зозулька), міфічних істот(Дрімота, Сон). Іноді колискова відіграє роль невеличкої оповідки. Діалогічні форми колискових між

дитиною і матір'ю зустрічаються вкрай рідко. Коли мати співає колискову пісню, вона не лише бажає дитині здоров'я, але й дарує їй це здоров'я через спокійний сон. У процесі заколисування вона закликає Сон та Дрімоту — персоніфіковані образи, які в народній уяві приносять малюкові тихий, міцний та спокійний сон [14, с. 13-14]. Враховуючи різноманітні мотиви, Г. Довженок пропонує таку класифікацію колискових пісень:

— пісні, які безпосередньо стосуються дитини: про її сон, харчування, а також про тварин і птахів, які «виявляють» турботу про неї;

— пісні, що відображають думки та почуття матері, адресовані дитині, відображаючи її власні роздуми про життя. Хоча такі пісні відтіняються ліричними народними піснями, вони все ж вважаються частиною дитячого фольклору через їхню спрямованість на дитину;

— пісні, які мають у своєму сюжеті персонажів тваринного світу, але не мають прямого зв'язку з образом самої дитини. До цієї категорії також відносяться колискові пісні з людськими персонажами. Дослідниця також припускає можливість належності пісень з одним персонажем до різних груп в залежності від їхньої ролі у сюжеті [15, с. 41].

Коліскові пісні відіграють ключову роль у вихованні та розвитку дитини, маючи не лише розважальну, але й значну педагогічну цінність. Ці короткі віршовані твори, наповнені ніжними звуками, ласкавими словами та емоційною інтонацією, стають для малюка першим досвідом спілкування, мовним орієнтиром та джерелом естетичної насолоди.

На наше глибоке переконання, колискові пісні насамперед сприяють емоційному та когнітивному розвитку дитини, створюючи атмосферу спокою та безпеки, що допомагає знизити тривогу та плач, нормалізувати серцевий ритм та дихання, і формує міцний емоційний зв'язок між матір'ю та дитиною. Повторення

різних звуків, слів та фраз у колискових піснях сприяє збагаченню словникового запасу дитини, тренує фонематичний слух та готує до правильної вимови. Образи, метафори та персоніфікації, що використовуються в колискових піснях, стимулюють уяву дитини, розвивають її фантазійне мислення та творчі здібності. Колискові пісні навчають дитину любити своїх близьких, рідну землю, людей, природу та все живе, адже саме через колискові пісні дитина засвоює перші моральні принципи, вчиться доброти, співчуття, відповідальності та інших важливих якостей. Мелодійність, емоційна насиченість та поетичні образи колискових пісень прищеплюють дитині естетичний смак та відчуття краси. Лагідні слова, ніжний голос та емоційний зв'язок з матір'ю, які дарує колискова пісня, створюють сприятливе середовище для розвитку дитини, формують її особистість та закладають фундамент для майбутнього життя.

О. Марчун [26] поділяє колискові пісні за наступними функціями:

- спрямовані на засинання дитини;
- несуть в собі пророцтва, побажання;
- пізнання навколишнього світу;
- сприяють розвитку комунікативних здібностей;
- зменшення емоційної напруги матері.

2.2.3 Народні ігри

Українські дитячі народні ігри походять із календарно-обрядового циклу, являючи собою трансформовані та спрощені варіанти традиційних ігрищ, що первісно мали ритуальне значення. Вони утворюють особливий жанр дитячої драматургії, де учасники виконують ролі певних персонажів, імітуючи їхні рухи, мову та дії. Ці ігри надзвичайно різноманітні, їх можна класифікувати на наступні групи: дидактичні, рухливі з обмеженим мовленнєвим текстом, рухливі хороводні, мовленнєвої

спрямованості, обрядові та звичаєві, історичної спрямованості, а також ті, що відображають трудові процеси та побут народу. Найдавнішими є хороводні драматичні ігри, які спочатку були частиною весняних календарних обрядів, зосереджуючись на тематиці землеробства, де за допомогою рухів і слів відтворюються різні етапи сільськогосподарських робіт, як-от сівба, зростання та збирання врожаю, що відображено в іграх на кшталт «Просо» та «Мак». Інша група включає драматичні мініатюри з імітацією поведінки тварин та птахів, як-от гра «Шуліка», де квочка захищає курчат від шуліки, чи «Котик і мишки», де кіт ловить мишу. Ці ігри могли мати роль оберегів, пов'язаних із тотемними культами предків-тварин. У морально-етичному вихованні використовуються ігри, які сприяють розвитку дружби, турботи про молодших, співчуття, взаємодопомоги та працьовитості, такі як «Щітка», «Перепілка» та «Василь» [2, с. 583-584].

К. Ушинський вбачав у рухливих народних іграх своєрідне «вікно», через яке можна показати дітям різні аспекти життя народу [39, с. 26].

Ми абсолютно погоджуємось із цим твердженням, адже українські народні ігри, справді багаті на культурні й історичні елементи, вони не лише розважають, але й навчають, виховують, формують моральні та етичні цінності, сприяють фізичному розвитку та сприяють знайомству дітей із побутом власного народу.

Народні ігри мають величезний вплив на фізичний розвиток дітей. Взяти хоча б такі ігри, як «Куці баба» (Дод. В.7), «Коза-коза ме-е» (Дод. В.5) або «Іде, іде дід» (Дод. В.6) — вони чудово допомагають розвивати координацію рухів, спритність, швидкість реакції та загальну фізичну витривалість. Під час таких ігор активно рухаються, бігають і стрибають, що позитивно впливає на їхню фізичну форму та здоров'я, роблячи їх сильнішими та витривалішими. Окрім цього, такі ігри розвивають дрібну моторику, що є надзвичайно важливим для подальшого навчання письма та інших видів діяльності.

Не менш важливим є мовленнєвий розвиток, який забезпечують народні ігри. Римовані тексти, пісні, скоромовки та лічилки допомагають дітям розширювати словниковий запас, тренувати свою вимову та артикуляцію. Завдяки ритмічним та римованим формам діти легше запам'ятовують слова та вирази, що, звичайно, позитивно впливає на їхню мовленнєву пам'ять. Колективне виконання пісень у ході гри також розвиває комунікативні навички, вчить дітей виразно говорити та слухати однолітків, що позитивно впливає на розвиток музичного слуху та навичок інтонування.

Народні ігри також мають великий вплив на розвиток соціальних навичок, адже під час гри діти вчаться співпрацювати, домовлятися, дотримуватися правил та вирішувати конфлікти самостійно, без втручання дорослих, розвиваючи навички командної роботи, які стануть їм у нагоді в майбутньому. Групові ігри навчають дітей розумінню та поваги один до одного, а також виховують розуміння потреби взаємодопомоги та підтримки [32, с. 6].

Крім того, народні ігри стимулюють когнітивний розвиток дітей. Вони розвивають мислення, уяву та пам'ять. Наприклад, гра «Бабо дай редьки» не тільки розважає, але й сприяє розвитку логічного мислення та здатності послідовно викладати події. Діти запам'ятовують ролі, вчаться відтворювати дії у процесі вирощення редьки у правильному порядку, що сприяє розвитку їхніх когнітивних здібностей.

Підсумовуючи можемо сказати, що через народні ігри діти знайомляться з культурою свого народу, його звичаями, традиціями, піснями та казками. Це допомагає формувати національну ідентичність та патріотичні почуття через знайомство з власною культурою у цікавій та доступній для дітей формі.

Висновки до розділу 2. Дослідження впливу фольклору на креативний розвиток дітей у межах простору фольк-студії «Правиця» показало глибоке значення та результати інтеграції народної культури в освітній процес. Розділ проаналізував дві ключові аспекти діяльності студії: структуру занять відповідно до вікових груп та жанри дитячого фольклору, що використовуються у програмі, і їх вплив на дітей. Структура занять у фольк-студії «Правиця» є добре продуманою і відповідає потребам різних вікових груп. Це сприяє тому, що діти можуть не лише вивчати співи та музику, але й глибше поринати в українську культуру через інтерактивні заняття та народні ігри. Таке поєднання навчання з культурним контекстом сприяє гармонійному розвитку дитини, допомагає розвивати когнітивні здібності та комунікативні навички. Цей підхід дозволяє дітям відчувати себе частиною живої традиції, сприяє формуванню національної ідентичності та патріотичних почуттів.

Дослідження також акцентувало увагу на використанні різних жанрів дитячого фольклору. Ці жанри мають значний дидактичний потенціал: вони не лише розважають дітей, але й мають сприятливий вплив на їх емоційний стан, розвиток мовлення та фонематичний слух. Народні ігри, пісні та казки, якими діти займаються в студії, сприяють ранньому розвитку і водночас є важливими для знайомства з культурою свого народу.

Таким чином, діяльність фольк-студії «Правиця» показує, як інтеграція фольклору в освітній процес може сприяти креативному розвитку дітей, їхньому гармонійному зростанню та зміцненню національної самосвідомості. Завдяки систематичному підходу до структури занять та використанню різноманітних жанрів фольклору, студія створює багатий культурний простір, де діти можуть не лише вивчати, але й відчувати свою належність до української традиції. Це дослідження підтверджує, що фольклор є потужним інструментом для розвитку дітей, збагачення їхнього емоційного та інтелектуального світу, а також зміцнення зв'язку з національною спадщиною.

3. АНАЛІЗ ТЕКСТІВ, ЩО ВИКОРИСТОВУЄ ФОЛЬК-СТУДІЯ НА СВОЇХ ЗАНЯТТЯХ

3.1 Забавлянки

Усі забавлянки, що використовує фольк-студія на своїх заняттях, представлені або ж в абсолютній речитативній формі, або ж разом із вузькооб'ємною мелодією в межах інтервалів великої чи малої секунди, терції або кварта. Усі тексти супроводжуються ілюстративними рухами, що допомагає зацікавити дитину та залучити її до процесу забавляння та дає змогу дітям краще зрозуміти зміст і запам'ятати слова. Виконання забавлянок відбувається одноголосно, що також сприяє зосередженню уваги дітей на ритмі й мелодії та полегшує їх засвоєння і повторення. Такий підхід дозволяє ефективно інтегрувати музичні та рухові елементи, що є важливим для гармонійного розвитку дітей.

Тематика забавлянок сягає всіх сфер повсякденного буття дитини: від годування, купання, одягання до перших кроків, найпростіших розваг та фізичних вправ. Проаналізувавши тексти забавлянок, що використовує «Правиця» на заняттях, можемо виокремити наступні тематичні групи:

- забавлянки, спрямовані на знайомство з власним тілом;
- забавлянки, які супроводжують дитину впродовж її дня(під час пробудження, вмивання, засинання і тд);
- забавлянки, що знайомлять дітей з побутом та ремеслами;
- забавлянки, які знайомлять дітей з навколишньою фауною(дикі/свійські тварини, птахи, риби, комахи).

Серед лексико-семантичних груп, що виокремлює О. Грайворонська, фольк-студія не використовує лише групу з власними назвами казкових персонажів.

Можемо пояснити це тим, що жанр казок відсутній в «Правиці» в цілому, тому й забавлянки, де використовуються казкові персонажі мають менше практичне значення для студії. Як ми описали раніше, мета фольк-студії, ознайомити дітей, що перебувають поза контекстом вертикальної чи горизонтальної трансмісії, з традицією, як такою. Окрім того, батьки з більшою ймовірністю можуть самостійно ознайомити дитину з казками та їх похідними, фольк-студія пропонує ширший спектр жанрів української традиції. Студія охоплює аспекти, які можуть бути недоступними в домашньому контексті, даючи дитині глибше розуміння української культури.

3.1.1 Забавлянки, що знайомлять з частинами обличчя

Забавлянка «Густий ліс» (Дод. А.1), завдяки використанню метафоричних образів природи, які є доступними для розуміння дитини, текст цієї забавлянки спрямований на те, що познайомити дитину з різними частинами власного обличчя та допомогти їй візуалізувати їх. Волосся порівнюється з густим лісом, що можемо трактувати як символ густоти, розмаїття та захищеності; лоб - з чистим полем, що дає асоціацію з відкритістю і чистотою; брови – з тополями, стрункими деревами, що підкреслюють їх форму і захисну функцію для очей, які в тексті порівнюються з вікнами, через які дитина пізнає світ. На позначення носа маємо ритмічний звук «бом-бом-булька», що підкреслює його випуклість на обличчі. Рот у забавлянці позначають зменшувально-пестливим словом «лепетулька», що викликає асоціацію м'якістю і звуковидобувною функцією цієї частини обличчя.

Наступна забавлянка «Вічка – бусинки» (Дод. А.2) знову описує частини обличчя завдяки зрозумілим і близьким асоціаціям, які допомагають дитині візуалізувати їх. Очі порівнюються з бусинками, що підкреслює їхню яскравість, блиск та круглу форму; ніс — з гудзичком, що асоціює його з маленьким округлим предметом, що розташований по центру обличчя. Ротик порівнюється із квітковим

пуп'янком, що наголошує на його ніжності та потенціалі для розкриття(як квітка розкривається у цвітінні, так і пуп'янок рота має розкритись, коли дитина почне говорити). Фраза «щічки — пампушки» має створити у дитини образ пухкості та м'якості щічок. Фраза «вушка – ракушки» акцентує на їх витонченій формі та складній текстурі, брови порівнюють із елегантними шнурочками, вказуючи дитині на те, що вони ніжно обрамляють обличчя та як обідочки захищають очі від пилу та сторонніх предметів.

«Летіла пчола коло чола» (Дод. А.3) Ця забавлянка характеризується багатством звукових ефектів, ритмічністю й використанням метафоричних образів комах, що допомагає дітям розвивати сенсорне сприйняття, асоціативне мислення та знову ж таки усвідомлення власного тіла через гру. Тут ми маємо чотири рими, які поєднують у собі ігрові дії та метафоричні образи комах. Образи комах підібрано завдяки звукоподібності до назв органів чуття, що знаходяться на обличчі та чола. Цю забавлянку можна також віднести до категорії 4, адже перед кожним «бумц» дорослий чи дитина імітує звук дзижчання тієї чи іншої комахи, що вдаряється у відповідні частини обличчя.

3.1.2 Забавлянки, що знайомлять з пальцями

Група пальчикових забавлянок є однією з найпростіших форм дитячого фольклору і починає використовуватись уже в перші 3-4 місяці життя дитини, коли та починає цікавитись своїми руками та пальцями. Пальці стають першими іграшками дитини, оскільки в ранньому віці вона активно досліджує світ за допомогою рук. Такі забавлянки зазвичай супроводжуються почерговим масажуванням пальчиків, причому кожен палець має свою зменшувально-пестливу назву або ж розповідь про нього, завдяки яким дитина знайомиться з кожним із них. Такі забавлянки в фольк-студії існують переважно в наративній формі та трапляється і діалогічна («Пальчику,

пальчику» (Дод. А.7). Спільними рисами для таких забавлянок є використання образів рослин і тварин, які є знайомими і зрозумілими дитині, адже вона могла зустріти їх у межах свого двору; персоніфікація кожного з пальчиків, що стають окремими персонажами або елементами, що виконують конкретну дію; повторюваність певних дій та звуків, що сприяє розвитку пам'яті та мовленнєвих навичок.

Відмінності ж можуть полягати в специфічних образах та діях, які використовуються у кожній забавлянці: деякі більше акцентують увагу на знайомстві з пальчиками (як у «Пальчику, пальчику»(Дод. А.7), інші - на динамічних сюжетах з участю тварин (як у «Когут каже»), а деякі просто створюють веселі, проте близькі дитині звукові образи (як у «Горошок, бобошок» (Дод. А.4) й «Горосьо, бобосьо» (Дод. А.5)).

Забавлянка «Горошок, бобошок» (Дод. А.4) використовує прості образи знайомих дитині горошка, бобів, гусочки та курочки, які є зрозумілими та близькими малюкові, адже викликають асоціації з домашнім господарством і рослинами. Заключний звук «Кі-кі-рі-кі!» імітує крик півня, додаючи елемент несподіванки та веселощів. Виконується почерговим масажем кожного пальця рук або ніг, починаючи з мізинця. Коли черга доходить до великого пальця – його кілька разів тягнуть і вигукують «Кі-кі-рі-кі!».

Забавка «Горосьо, бобосьо» (Дод. А.5) є майже ідентичною до попередньої: має образи знайомих малюкові домашніх культурних рослин та виконується почерговим масажем кожного пальчика рук або ніг, починаючи з мізинця. Відмінність тут полягає у діях з великим пальчиком, якщо в попередньому варіанті його тягнули й імітували крик півня, то в цьому – імітують викидання великого пальця.

Забавлянка «На роботу старший встав» (Дод. А.6) зображує послідовність пробудження пальчиків, що готується до праці. Кожен пальчик має свою роль, що

несе ідею кооперації та спільної праці. Виконується почерговим масажем кожного з пальчиків, починаючи з великого.

У забавлянці «Пальчику, пальчику» (Дод. А.7) кожен пальчик на руці дитини стає окремим персонажем, який бере участь у певних діях. Вона слугує цікавим прикладом, адже всю оповідь «веде» вказівний палець руки, який розповідає що і з яким саме пальчиком він робив, що розвиває уяву дитини, допомагаючи їй асоціювати кожен пальчик з конкретною дією. Виконується забавка масажуванням кожного пальця, про який іде мова, починаючи з вказівного.

Забавлянка «Когут каже» (Дод. А.8) знову ж таки використовує образи близьких та зрозумілих дитині тварин (півня, барана, пса, квочки та качки) для створення динамічного сюжету. Виконується за допомогою масажування пальчиків руки по черзі від великого до мізинця. Діалог між тваринами додає забавлянці живості та інтерактивності, а повторення питань і відповідей сприяє запам'ятовуванню тексту. Образи тварин тут мають символічне значення: півень як сторож попереджає про небезпеку, барани і пес реагують на попередження, а квочка і качка турбуються про своїх малят.

3.1.3 Забавлянки, що знайомлять з частинами тіла

Маємо цікавий приклад забавлянки, що вчить координації «Зайчиковий хлібчик» (Дод. А.9), яка використовує образи природи та рухи для розвитку дитини. Можемо стверджувати, що забавлянка використовується старшими малюками, які вже можуть ходити, бігати, стрибати, розрізняють де право, а де ліво. Її текст описує, як зайчик ховає хлібчик у лісі біля кринички, під час виконання забавки дитина повторює рухи: притягує ліве колінце до правого ліктя, потім праве колінце до лівого ліктя, загинає ніжки в колінах, торкається животика ніжками під час бігу і погладжує

його. Поєднання віршика і доволі складних рухів сприяє когнітивному та фізичному розвитку малюка. Образ зайчика, що ховає хлібчик, легко сприймається дитиною, стимулюючи увагу та увагу. Фізичні вправи такі, як притягання коліна до протилежного ліктя, розвивають координацію, рівновагу та гнучкість, а також зміцнюють м'язи. Рухи допомагають дитині краще усвідомлювати частини свого тіла та їх взаємодію. Ритмічний текст і повторення слів сприяють запам'ятовуванню та розвитку почуття ритму.

3.1.4 Забавлянки, що супроводжують впродовж її дня

Ця група забавлянок виконує надзвичайно важливу роль у вихованні та розвитку малюка. Тексти, що використовуються під час пробудження, вмивання, купання і засинання, створюють теплу атмосферу та допомагають встановити зв'язок між дитиною та дорослим на самому початку її життя. Окрім того, такі забавлянки привчають дитинку до певних щоденних ритуалів(вмивання чи сон), а раніше ще й допомагали людям на побутовому рівні самостійно визначити чи не має дитина якихось фізичних девіацій.

Забавлянки «Водичко, водичко» (Дод. А.10, А.11) мають персоніфікований образ води, як живої істоти, що має магичну силу очищення і зцілення, символізує оновлення та життєву силу. Водичка «умиває личко», робить зубки гострими, роток веселим, ручки чистими, обличчя біле та рум'яне. Виконуються такі забавлянки безпосередньо під час процесу вмивання, або ж упродовж дня з використанням мінімальної кількості води, щоб позбавити дитину страху води та привчити до її відчуття безпосередньо на тілі.

Ранкові забавлянки, такі як «Потягусі-потягусі», «Потягнуса-гнуся» та «Ототушки-тотушки» (Дод. А.12, А.13, А.14), сприяють активному пробудженню

дитини, розтягуванню м'язів та підготовці дитини до нового дня. Бачимо, що тіло дитини та її здоров'я є провідними темами таких забавок. На підтвердження цього можемо прослідкувати використання різних фраз-мантр, як «кісточки росточки», «у рученьки хватюсенькі», «у ніженьки ходюсенькі», «у тілечко здоров'ячко», бажаючи дитині міцного здоров'я та природного розвитку її ручок та ніжок, щоб ті могли хватати та ходити відповідно. Повторювані дії та рими створюють ритм, який сприяє запам'ятовуванню та привносить елемент гри у буденні ритуали. Виконується вона дорослим, який по черзі масажує(чи погладжує) частини тіла дитини, про які йде мова.

Цікавою для аналізу є забавлянка «Купалися ластів'ята» (Дод. А.15), яку виконували під час купання малюка. Вона насичена природними образами і має глибокий семантичний зміст, пов'язаний з очищенням, здоров'ям та красою. Основний мотив забавлянки – забезпечення дитини здоров'ям і красою через обряд купання, що несе як фізичне очищення, так і духовне оновлення. Образ ластів'ят, що купаються, символізує легкість, невинність і чистоту, вони часто асоціюються з весною, оновленням і поверненням до життя, що в даному контексті підкреслює процес очищення малюка водою. Образи білотілості та білолицості є традиційними символами краси і здоров'я, вони підкреслюють важливість чистоти тіла та обличчя. Купання у воді з любистком, що вважається цілющою рослиною, додає обряду магічного захисту і сили. Жива вода в тексті забавлянки асоціюється з життєдайною силою, здатною відновлювати здоров'я та надавати енергію. Забавлянка має просту мелодію у межах 5 нот, яка мала заспокоювати та заколисувати дитину.

3.1.5 Забавлянки що знайомлять з побутом та ремеслами

Ця категорія забавлянок знайомить дітей з різними ремеслами, розкриваючи особливості роботи майстрів. Це сприяє розширенню кругозору дитини, формує

уявлення про різноманітність людської праці та її значення. Фольк-студія у навчальному році 2023-2024 використовувала забавлянки про ковальство, риболовлю та випікання хліба. В українському фольклорі збереглося особливо багато забавлянок присвячених ковальству, що підкреслює важливість цього ремесла в традиційному суспільстві та його соціальну значущість. Усі забавлянки про ковалів супроводжуються ритмічним постукуванням по стопі дитинки, в ігровому процесі, щоб зімітувати коваля, що стукає молотком по металу, а в практичному – зрозуміти чи немає фізичних вад у дитини з ніжками, чи реагує дитина на постукування чи відчуває ніжку в цілому.

Забавлянка «Ой гоп чук-чук» (Дод. А.16) комічно описує процес риболовлі, де старий дід ловить щук, а вони втікають. Використання звуконаслідувальних слів «чуки-чуки-чуки» додає динаміки і комічності, що сприяє емоційному залученню дитини. Забавлянка знайомить дитину з риболовлею, як частиною традиційного побуту, і розвиває уяву через прості сюжетні елементи.

«Куй-куй ковалі» (Дод. А.17) зосереджена на ковальському ремеслі, використання ритмічних повторів імітує звуки ковальського молотка, а згадка про підковування коней підкреслює важливість ковальства для сільського господарства. Взаємодія дітей через імітацію рухів сприяє розвитку координації та моторики.

Забавлянка «Куй, куй, ковальок!» (Дод. А.18) імітує підкування чобітка безпосередньо в дитини на нозі, також супроводжується ритмічним постукуванням по стопі, знайомить дитину з такими інструментами як гвіздочки та молоток.

У забавці «Ой ковалю, ковальочку» (Дод. А.19) описано базові інструменти ковальського ремесла, як вугілля і молоток. «Кую, кую ніжку» також має на меті залучити дітей до гри через ритмічне повторення і імітацію ковальського процесу.

«Печу-печу хлібчик» (Дод. А.20) знайомить дітей із процесом випікання хліба, під час її виконання дорослий перекладає голівку дитини з руки в руку, ніби тісто, а потім різко нахилиє, імітуючи садження тіста в піч.

3.1.6 Забавлянки, що знайомлять з навколишньою фауною

Категорія забавлянок про тварин є найбільшою у фольк-студії «Правиця», адже вони зазвичай мають простий, але дуже виразний сюжет, який легко запам'ятовується дітьми, до того ж знайомить дітей з тваринами, які дитина може не зустріти в межах урбаністичного середовища. Кожна з цих забавлянок використовує специфічні образи та мотиви, щоб передати певні аспекти поведінки тварин, їхнього взаємозв'язку з природою та ролі в людському житті. Спільним для всіх цих текстів є акцент на інтерактивності та залученні дитини до активної участі в процесі забавляння, що сприяє розвитку фізичних, когнітивних та емоційних навичок. Крім того, ці забавлянки вчать дітей розуміти і поважати навколишній світ, сприяють формуванню екологічної свідомості. Вони використовують прості, але виразні образи та мотиви, які легко запам'ятовуються і можуть бути відтворені у будь-який момент, що робить їх ефективним інструментом навчання та виховання, адже стимуляція дитячого розвитку відбувається на різних рівнях — фізичному, мовленнєвому, соціальному та когнітивному. Такі тексти містять елементи гри, руху та мови, створюючи багатосаровий вплив на дитину. Образи тварин у забавлянках, таких як «Іде коза з ріжками»(Дод. А.21) та «Рукавичка»(Дод. А.22), є антропоморфізованими, наділеними людськими рисами та поведінкою, що робить їх більш зрозумілими і близькими для дітей. Наприклад, коза(Дод. А.21), яка активно взаємодіє з оточенням, у тексті не просто тварина, а персонаж з чіткими поведінковими реакціями, які притаманні захисній природі тварини. Забавлянка має ігровий аспект через використання звуконаслідувальних елементів. Виконується дорослим, який складає

пальці руки так, щоб вказівний і мізинець виконували роль козячих ріжок. Дорослий виконує пісню про кізеньку з рухами, що ілюструють текст. Спершу кізенька просто йде, а на словах «Коль тебе, коль тебе, Буц тебе, буц тебе, бе-е!» починає «буцати» дитину імітованими козячими ріжками. Ця забавлянка має на меті знайомство дитини з козою, розповідає, що в цієї тварини є «ріжки», «чотири ніжки», і що вона може зробити «буц» чи «коль» своїми рогами.

Водночас мишка у «Рукавичці» (Дод. А.22) виконує дії, притаманні людській турботливій матері, що піклується про своїх дітей. Провідною темою цієї забавки є саме материнство, а не знайомство з мишею, як твариною. Виконується забавлянка наступним чином: «Мишка-матуся»(тобто дорослий або дитина) розкриває свою долоньку, розчепірюючи пальці — це імітує рукавичку, яку знайшла мишка; кілька разів повернути руки то долонями, то зовнішньою стороною вгору — це показує, що мишка розглядає рукавичку; зробити закликаючий жест, згинаючи і розгинаючи вказівний палець - це означає, що миша кличе всіх мишенят до себе; постукати кінчиком великого пальчика по кінчиках інших пальчиків — імітуючи те, як миша дає мишенятам хлібчика; скласти долоньки разом і покласти їх під щічку — імітуючи мишку, що обіймає мишенят і вкладає їх спати.

Мотиви цих забавлянок є різноманітними, але спільними є елементи гри та навчання. Наприклад, вірш «Полетіла пташка-мати» (Дод. А.23) також ілюструє турботу батьків про своїх дітей, що є центральним мотивом у багатьох народних текстах. Виконується ілюстративними рухами долонь: спершу потрібно скласти руки, що показати пташку, що літає; далі помахати вказівним пальцемвліво-вправо, на позначення слів «..а малята не літають»; усі пальці правої руки обхопити долонею, утворюючи «гніздо» і ворушити пальцями правої руки, щоб показати пташенят у гнізді.

«Ласочка сіренька» (Дод. А.24) та «Кицю, кицю — няв!»(Дод. А.25) також зосереджуються на діяльності тварин, що є зрозумілою та цікавою для дітей. Ласочка

із забавлянки краде в господарів «крупці» й розсипає їх по підлозі, що знайомить дитину з характером цієї тварини. Виконується ілюстративними рухами до тексту. Спершу діти «гладять» Ласочку долонькою об долоньку; розводять руками на питання «де була» та «що їла»; показують крупці у жменьках, і розсипають їх по підлозі. Маємо зазначити, що ця забавлянка особливо сильно подобається дітям на заняттях. Припускаємо, що завдяки діалогічній формі, де діти часом намагаються запитати й відповісти різними інтонаціями, вживаючись в ролі різних персонажів. Забавлянка «Кицю, кицю — няв!» включає образ котика, що поллоє на мишку. Її текст підкреслює важливість обережності та хитрості, характерних для котячої натури та висвітлює конфлікт між котом та мишею, де остання намагається задобрити кота, щоб той не полював на неї. Виконується доволі схоже, ілюструючи текст — діти «гладять» Кота долонькою об долоньку; показують кашу у жменьці; «підкрадаються» вказівним і середнім пальчиками по одній зі своїх рук від кисті й до плеча; плескають в долоні на позначення мишки, яку зловили; знову «гладять» Кота долонькою об долоньку і показують кашу у жменьці; махають вказівним пальцем вперед-назад, на позначення слів «...більш не буду пустувать, тебе любий дратувать».

Забавлянки, такі як «Гайта-вісьта» (Дод. А.26) та «Дай Бузькові їсти» (Дод. А.27), включають інтерактивні елементи, що сприяють фізичному розвитку. У процесі виконання «Гайта-вісьта» діти рухаються, імітуючи коней, а в «Дай Бузькові їсти» намагаються зловити дзьоб Бузька(дорослого), який п'є воду з кринички, що збудувала дитина вказівними та середніми пальцями обох рук, склавши навхрест. Ці ігри сприяють зміцненню м'язів, розвитку фізичної витривалості та спритності, розвивають координацію та моторику дітей, а також тренують швидкість їх реакції.

Образ білочки у забавлянці «Мала білочка» (Дод. А.28) представляє активну, рухливу істоту, яка збирає горішки та розподіляє їх серед дітей залежно від їхньої поведінки. Мотив справедливого розподілу нагороди тут виступає ключовим, сприяючи вихованню моральних якостей у дітей, зокрема розуміння, що добрі вчинки

винагороджуються. Дітям роздають горішки, а потім кожен по черзі кладе їх у мішечок, співаючи.

Забавлянка «Кра, ворона, кра!» (Дод. А.29) використовує образ ворони, яка варить кашу для дітей. Ворона тут стає символом турботливої тварини, що готує їжу, але також підкреслюється її хитрість, коли вона сама поїдає кашу. Гра з рухами, що імітують помаху крил, сприяє розвитку фізичної активності та уяви у дітей. Виконується наступним чином: ручки дитини, яка тримається за пальці дорослого, то опускають, то піднімають, імітуючи помаху пташиних крил; треба покласти крила на колінця, на позначення «...на полиці сиділа»; зімітувати варіння(помішування) каші; йдемо двома пальцями від плеча до долоньки ілюструючи слова «...діти пішли до села»; показуємо ніби їмо кашку; на слова «...гиш, гиш, гиш!» махають руками дитини, наче відганяють ворону.

«Мишечка, скроботушечка» (Дод. А.30) використовує образ маленької мишки, що не слухає порад і стикається з небезпекою. Ця забавлянка має навчальний аспект, підкреслюючи важливість слухати попередження. Співаючи пісню водимо вказівним пальцем по долоні, на словах «...пішла в поле» рухаємось пальцями однієї руки від перепліччя і до плеча іншої; на словах «...ведмідь сколов» починаємо лоскотати дитину. Лоскотання під час гри створює додатковий сенсорний досвід для дитини, елемент гри та несподіванки.

«Лася-Парася» (Дод. А.31) представляє діалогічну форму, що є типовою для дитячих ігор та забавок. Ця форма сприяє розвитку комунікативних навичок у дітей, допомагаючи їм вчитися будувати діалоги та вести розмову. Використання ритмічних запитань і відповідей забезпечує легко запам'ятовується та допомагає дітям розвивати пам'ять та увагу. Упродовж усієї забавлянки діти або перекладають горішок з рук в руки, або стукаються горішками одне з одним.

«Йшла синичка до кринички» (Дод. А.32) має більш оповідний характер. Історія про синичку, що загубила черевички, а кіт їх знайшов та заховав, створює атмосферу

казковості та фантазії. Це стимулює уяву дитини та розвиває її фантазійне мислення. За допомогою ритмічної структури та римованих рядків, забавлянка легко запам'ятовується, що сприяє розвитку пам'яті та мовної грамотності. Також, образи тварин і їхніх дій знайомлять дитину з поведінкою та характерами різних істот, формуючи уявлення про світ та етичні норми поведінки. Весь текст має супроводження ілюстративними рухами: спершу йдемо маленькими «кроками», як Синичка за допомогою вказівного і середнього пальця однієї руки від кисті й до плеча іншої; далі йдемо великими повільними «кроками», імітуючи kota, повторюючи ті ж самі рухи зі зміненими руками; кладемо щось у пальчиках у жменю на слова «...у торбинку поклав»; накриваємо одну долоньку іншою на слова «...під лопух заховав»; дмухаємо на зчеплені долоні на слова «...щоби вітер не здув»; махаємо вказівним пальцем вліво-вправо, на позначення слів «...і хтось інший не взув».

«Лізе рак по стіні» (Дод. А.33) вводить образ рака, який щипає, що попереджає про небезпеку від тварини та створює елемент несподіванки й інтриги у грі. Виконується забавка імітуючи підкрадання рака вказівним та середнім пальцем однієї руки від кисті й до плеча іншої, а на словах «...щипати чи ні» дорослий починає легенько лоскотати або щипати дитину.

Спільною рисою забавлянок цієї категорії є використання образів тварин для передачі певних моральних уроків або практичних знань про різних тварин. Вони поєднують у собі елементи гри, що сприяє фізичному розвитку дітей, і навчальні моменти, які розвивають їхній інтелектуальний та емоційний світ. Відмінності ж полягають у специфічних образах та ситуаціях, які допомагають дітям пізнавати різноманіття тваринного світу та їхні характеристики.

3.2 Колискові пісні

Колискові пісні, як жанр дитячого фольклору, є багатим джерелом для аналізу з точки зору образно-семантичної структури. Вони не лише забезпечують спокій та затишок для дитини, але й відображають культурні, соціальні та психологічні аспекти суспільства. Згідно з класифікацією Г. Довженок, яку ми описали у підрозділі 2.2.2, колискові пісні можна розподілити на кілька категорій, що дозволяє детально проаналізувати їхню семантику та образи.

До першої категорії, пісні, які безпосередньо стосуються дитини: про її сон, харчування, а також про тварин і птахів, які «виявляють» турботу про неї, відносяться такі тексти, як та «Ходить, ходить зайчик» (Дод. Б.1). Ці пісні використовують образи тварин, щоб створити відчуття захисту і спокою. У пісні «Ходить, ходить зайчик», зайчик виступає як казковий персонаж, який прагне заколисати дитину. Образ зайчика додає елемент чарівності та казковості. Сюжет пісні розгортається через дії різних членів родини — дідусі, бабусі та матері, що підкреслює колективну турботу про дитину. Це відображає традиційні цінності української родини, де виховання дітей є спільною справою. Кожен персонаж виконує свою роль у забезпеченні спокійного сну дитини, що підсилює мотив гармонії та взаємодопомоги. зайчик, дідусь, бабуся і мама об'єднуються в колективному зусиллі забезпечити дитині спокійний сон, що символізує спільну відповідальність сім'ї за добробут дитини.

До другої групи належать пісні, що відображають думки та почуття матері, адресовані дитині. Кількість колискових цієї групи у «Правиці» є найбільшою. І це не випадково, оскільки існують дві ключові причини, що пояснюють цю ситуацію. По-перше, група «Повзики» (Мама і малюки) фокусується на максимальній взаємодії та зближенні матері з малюком, використовуючи методи народної педагогіки. Колискові з цієї групи сприяють найбільшому зближенню, оскільки вони передають інтимні, ніжні моменти материнства, що ілюструють хвилювання матері та сприяють заспокоєнню дитини. По-друге, під час колискової на заняттях «Зябликів» і «Горобельок» діти часто самі заколискують своїх улюблених іграшок, виступаючи у

ролі їх «батьків». Це створює відчуття емпатії та зближує дитину з теплими почуттями зі світу материнства, що відображено у колискових, які адресовані самій дитині від її матері.

У колисковій «Леле, леле, лелесенько» (Дод. Б.2) материнська турбота виражається через образ пташки, що приносить сон. Образ «леле» (лелека) є важливим символом у багатьох культурах, зокрема і в українській. Лелека часто асоціюється з домівкою, сімейним благополуччям та народженням дітей. Повторення ніжних закликів «леле, лелесенько» створює заспокійливу атмосферу, передаючи бажання матері бачити свою дитину здоровою і щасливою. Вона є цікавою для аналізу адже має у собі структуру замовляння завдяки магічним формулам «...Засни ж, моє малесеньке; Будеш легко, сину, спати; Будеш здоров уставати», що традиційно використовуються для забезпечення певного бажаного результату — у даному випадку, для спокійного сну й оздоровлення дитини після пробудження.

У колисковій «Ой спи, дитя, до вечора» (Дод. Б.3) центральними образами є дитина і мати, яка йде працювати в поле, що вказує на традиційний сільськогосподарський уклад життя. Ягоди символізують різні стани сну і емоційного стану дитини. Перша ягідка — «сонливая» — символізує початковий стан засинання. Друга ягідка — «дрімливая» — означає глибший етап сну. Третя ягідка — «солоденька» — асоціюється з приємними сновидіннями та задоволенням від сну. Фраза «Ой спи, дитя, до вечора» подібна до магічної формули, що спрямована на заспокоєння дитини і навіювання їй сну до вечора, поки матір буде в полі. Вона задає тон всій колисковій, виступаючи як своєрідне заклинання.

«Котко білий, котко сєрий» (Дод. Б.4) відтворює типовий образ колискової пісні, яка спрямована на заспокоєння дитини перед сном. Основним мотивом пісні є образ Котика, що виступає охоронцем спокою і сну дитини. Мотив заборони для kota «...Не буди дитяти» підкреслює прагнення матері забезпечити дитині спокійний сон. Той же мотив та семантику колискової бачимо у «Ой, ну, люлі, коточок» (Дод. 38)

«Спи дитинко в колисоїці» (Дод. Б.5) семантично насичена образами, які створюють багатогранне уявлення про світ дитини, де кожен елемент природи сприяє її засинанню та охороняє її сон. Використання образів лісу, дубка, вітру, дощу і пташок підкреслює єдність людини з природою. Це створює у дитини відчуття належності до більшого світу, який турбується про неї разом з матір'ю, завдяки чому дану колискову ми можемо віднести до першої групи(чарівних істот, що піклуються про дитину) також.

Третя категорія охоплює пісні, які мають у своєму сюжеті персонажів тваринного світу, але не мають прямого зв'язку з образом самої дитини. Наприклад, у колисковій «Сіра киця вмилася» (Дод. Б.6) кішка символізує домашній затишок і материнську турботу. Кошенята, які мають лягти спати, відображають дитину, яка також повинна заспокоїтися і заснути.

До цієї ж категорії можемо віднести колискову «Ой ходить сон коло вікон» (Дод. Б.7), що має досить нетиповий текст. Ця колискова пісня виражає турботу та ніжність материнського серця, а також почуття розлуки та туги. Вона зображує сон та дрімоту як живих, співчутливих істот, які шукають затишку. Текст пісні пронизаний бажанням забезпечити дитині безпечне місце для сну, але водночас він відтворює болісну реальність розлуки з батьком, який вирушив на війну. Текст відзначається ліричністю та емоційною напруженістю, що робить її вражаючою та проникливою для слухача. Використання цієї колискової неоднозначно сприймалася викладачами фольк-студії, адже вона перегукується з непростюю теперішньою ситуацією, що може травмувати дитину. Однак практичне використання пісні показало, що діти(особливо ті, в кого хтось із батьків захищає Україну зараз) дуже шанобливо ставляться до цього тексту, і щоразу просять заспівати його своїм іграшкам. Часто опісля співу такої діти ділились своїм досвідом переживання сюжету цієї колискової, щоразу з гордістю розповідаючи викладачам чи іграшкам, що їх тато чи мама зараз захищають усіх нас.

3.3 Ігри

Проаналізувавши ігри, які використовувала фольк-студія «Правиця» на заняттях з дошкільнятами в 2023-2024 навчальному році, можемо розділити їх за наступними категоріями:

- дидактичні, рухливі з обмеженим мовленнєвим текстом;
- рухливі хороводні;
- рухливі не хороводні;
- обрядові та звичаєві;
- ті, що відображають трудові процеси та побут народу.

3.3.1 Дидактичні, рухливі з обмеженим мовленнєвим текстом

Гра «Кадуль, кадуль, кадулі» (Дод. В.1) є типовим прикладом дитячих ігор з елементами вгадувань. Учасники гри сідають в рядок, тримаючи перед собою руки, зі складеними долонями. У [32] ця гра описана наступним чином: один з гравців, який є провідником, тримає перстень у руці та рухається вздовж ряду, трохи розтуляючи долоні кожного гравця і промовляючи спеціальну риму про зозулю, що літає понад морем і махає крильцями. Під час промовлення рими, провідник непомітно опускає перстень між долонями одного з гравців. Потім інший гравець, який знаходиться збоку і жмуриться, намагається вгадати, у кого знаходиться перстень. Якщо він вгадує правильно, то гравець з перстнем стає наступним провідником. Якщо вгадує неправильно, гравець з перстнем має можливість швидко втекти, а той, хто жмурився, намагається його спіймати. Гра триває, поки хтось не вгадає або не зловить того, хто тікає. Після цього обирають нового провідника, і гра починається знову. Проте фольк-студія адаптувала її з метою використання, як нерухливої спокійної гри, завданням

якої є розвиток когнітивних здібностей, завдяки вгадуванню учасників у чийх руках захований перстень. Хід гри також було змінено: текст промовляв не провідник, який ховав перстень, а дитина, яка мала відгадати де перстень; гра закінчувалась після вдалої спроби вгадування або ж після 3 невдалих спроб. Той, хто жмурился стає провідником, а той, в чийх руках заховали перстень іде жмуритися.

Ця гра сприяє розвитку логічного мислення, уважності та спостережливості у дітей, оскільки один з них має вгадати, в чийх долонях знаходиться перстень. Відтворення римованого тексту сприяє розвитку мовленнєвих навичок та фантазії у дітей. Варіант гри, який описаний у збірці також стимулює фізичну активність, оскільки діти повинні швидко реагувати та виконувати рухи, щоб уникнути того, хто тікає з перстнем.

«У кольори» [32, с. 410] є рухливою грою з елементами на спритність та уважність, у яку може грати необмежена кількість гравців, але оптимальною є група з 6-10 учасників. Спочатку гравці домовляються про межі майданчика, де відбудуватиметься гра. За допомогою лічилки обирається водир (ведучий). Учасники формують коло, а водир стає спиною до кола на відстані 5-7 метрів, затуливши очі. Водир називає будь-який колір, наприклад: зелений, блакитний, білий, червоний тощо. Після цього він обертається до гравців. Ті, у кого є одяг або будь-який інший предмет названого кольору, тримаються за ці предмети так, щоб водир їх побачив. Ті, у кого немає предмета названого кольору, повинні тікати від водиря. Якщо водир дожене і торкнеться (заквачить) будь-кого з гравців, цей гравець стає новим водирем, а попередній водир повертається до кола разом з усіма. Якщо будь-який гравець вибіжить за встановлені межі майданчика, він автоматично стає новим водирем. Мета гри полягає у розвитку спритності, оскільки гравці повинні швидко реагувати і уникати водиря, у розвитку уважності, адже гравці повинні уважно слухати, щоб миттєво реагувати на названий колір, та у соціальній взаємодії, сприяючи спілкуванню та співпраці серед дітей.

3.3.2 Рухливі хороводні

«Вовк до кози» (Дод. В.2) не йме є предстваником хороводових рольових імітаційних змагальницьких ігор. В її основі лежить взаємодія між ролями «вовка» та «кози». Виконання гри супроводжується піснею, що сприяє розвитку музичних здібностей та мовленнєвих навичок у дітей. Важливі образи вовка та кози символізують протилежні характеристики: агресію та вразливість, що допомагає дітям усвідомлювати та опрацьовувати різні емоції та поведінкові моделі. Така гра також сприяє зміцненню групової згуртованості та навчанню співпраці, оскільки діти повинні взаємодіяти між собою, дотримуючись певного сценарію. За допомогою лічилки обирають «вовка» та «козу», решта учасників формують коло, взявшись за руки – їх головне завдання співати пісню до гри та відкривати й закривати «ворітечка» за допомогою піднімання або опускання власних рук. «Вовк» має наздогнати «козу», а та відповідно втекти. Ускладнює завдання гравцям те, що інші учасники часом можуть перешкоджати процесу втікання шляхом «закривання ворітечок». Гра триває до тих пір, поки «вовк» не наздожене «козу» або здасться через спритність останньої, пісня повторюється по колу необхідну кількість разів.

«Доля ходила» (Дод. В.3) належить до хороводних парних ігор, в якій присутні елементи доганялок. Учасники гри стають двома колами, взявшись за руки: всередині — хлопці, зовні — дівчата. Дівчата, ведуть хоровод навколо хлопців та співають пісню. При останніх словах дівчата розбігаються, а хлопці їх ловлять, що сприяє розвитку фізичної активності та швидкості реакції. Важливі образи квіток та долі символізують природний цикл та взаємодію між чоловічою та жіночою енергією, що додає грі культурної глибини та підкреслює традиційні цінності. Піймавши дівчину, хлопець починає з нею танець, що розвиває соціальні навички та взаєморозуміння. Ця гра має на меті насамперед забезпечення взаємодії між хлопцями та дівчатами.

У грі «Ой до нори» (Дод. В.4) лічилкою обирають двох учасників — «Котика» і «Мишку», інтригує своєю динамікою та співпрацею між усіма гравцями. Решта дітей стають у коло, тримаючись за руки і рухаються по колу, співаючи пісню. «Котик» намагається ловити «Мишку», під час чого інші діти допомагають їй втекти, піднімаючи та опускаючи руки. Текст супроводжуючої пісні вказує на основну мету «Мишки» — уникнути «Котика» та сховатися у «норі». Коли «Котик» зловить «Мишку» — обирається нова пара гравців, і гра починається знову. Ця гра сприяє розвитку рухливості та координації рухів у дітей. Вона стимулює фізичну активність та співпрацю між дітьми, оскільки для успішної гри необхідно спільно працювати у колективі. Окрім того, така гра розвиває соціальні навички, такі як спілкування, співпраця та взаємодопомога між учасниками. Ця та подібні ігри могли мати роль оберегів, які пов'язані із тотемними культурами предків-тварин, що ми описували у підрозділі 2.2.3.

3.3.3 Рухливі не хороводні

Також гарним прикладом доганялок є «Коза-коза ме-е» (Дод. В.5), що є рухливою рольовою грою. Учасники обирають хто буде «козою», цей учасник стає за 10 кроків від решти дітей, які в цей час глузують з «кози», передразнюючи її. «Коза» ж співає погрозливу пісню у відповідь «...Сколю тебе рогами, Лапками загребу, Хвостиком замету. Гам тебе з'їм!». Після цих слів «коза» наздоганяє інших учасників гри, кого впіймали – стає наступною «кізонькою». Ця гра сприяє розвитку фізичних навичок, координації та реакції, оскільки діти повинні швидко тікати, уникаючи «кози». Роль останньої також сприяє розвитку соціальних навичок, таких як співпраця та стратегічне мислення, як і для описаної «Іде, іде дід, дід». Ця гра є змагальницькою та має на меті розвиток фізичних здібностей дітей, знайомство з козою, як твариною.

3.3.4 Обрядові та звичаєві

«Іде, іде дід, дід» (Дод. В.6) є типовим прикладом дитячих рухливих ігор з елементами рольової гри та доганялок. За допомогою лічилки учасники гри обирають «діда», який представляє роль потенційного загрозливого персонажу, що наближається до них. Діти стають півколом кроків за 10 від «діда», який і починає гру. Він виходить зі своєї хати й поволі наближається до дітей, які стоять на одному місці, аж поки «дід» не проспівує всієї пісні й не проробить всього до співу. Після слів «...от такий плечистий!» всі діти голосно підхоплюють: «...Тьху його, к нечистій!», спльовують і розбігаються хто куди. «Дід» намагається кого-небудь заморити (вдарити), а потім тікає до своєї хати, де його бити вже не можна. Коли заморений «дідом» не встигне віддати йому удар назад, то сам стає за «діда», а як замореному пощастить поцілити в «діда», гра починається знову з тим самим «дідом». Гра сприяє розвитку швидкості, гнучкості та координації рухів, оскільки діти повинні швидко реагувати на наближення «діда» та його дії. Роль «діда» також сприяє розвитку соціальних навичок, стратегічному мисленню, оскільки учасники гри повинні об'єднати зусилля, щоб уникнути «заморення» та спільно визначити план дій. Варто зазначити, що ця гра перейшла в дитячий фольклор зі звичаю ігор при мерцеві.

«Куці-баба» (Дод. В.7) є класичним прикладом дитячих діалогічних рухливих ігор з елементами переслідування. Учасники обирають «куці-бабу» за допомогою лічилки, зав'язують їй очі та розміщують на визначеному місці. Інші гравці провокують її діалогом і намагаються втекти, а «куці-баба» намагається їх спіймати. Спійманий учасник стає наступною «куці-бабою». Якщо ж «куці-баба» не може нікого зловити, діти змінюють форму звернення, глузуючи з неї. Ця гра перейшла до дитячого фольклору з дорослого, зокрема з жанру ігор при мерцеві. Центральний персонаж, «куці-баба», уособлює стару й злу жінку, що нагадує фольклорних

персонажів із магічними або надприродними здібностями. Її роль полягає в тому, щоб переслідувати і ловити інших учасників гри. Ця гра розвиває фізичні навички, координацію, реакцію та стратегічне мислення, типові для рухливих ігор з елементами переслідування.

3.3.5 Ігри, що відображають трудові процеси та побут народу

«Бабо дай редьки» (Дод. В.8) належить до рольової імітаційної гри діалогічної форми. Діти сідають рядком, обнявшись, імітуючи грядку. «Баба» сидить першою, а «сусідка» просить у неї редьки, виконуючи різні дії (копання, садіння, сапання, підгортання, поливання, виривання). Після кожної дії «сусідка» повторює прохання, а «баба» дає нове завдання. Ця гра сприяє розвитку уваги, пам'яті та рухових навичок, оскільки діти повинні слідувати сценарію діалогу та відтворювати репліки. Важливий образ редьки в цій грі символізує винагороду за працю, що сприяє формуванню позитивного ставлення до неї й формуванню відповідних причинно-наслідкових зв'язків.

Гра «До баби по сіль» (Дод. В.9) належить до ігор-випробувань, які часто містять у собі елементи доганялок. Діти стоять одне навпроти одного. Один питає іншого, чи не боїться він іти до баби по сіль і чи не злякається її псів. Щоб перевірити, він плескає в долоні. Якщо другий гравець кліпне, то програє. Потім гравці міняються ролями. Гра розвиває впевненість у собі та здатність контролювати свої емоції у стресових ситуаціях, оскільки діти намагаються не кліпати під час сплескування в долоні. Цей елемент гри допомагає розвивати концентрацію та самоконтроль. Окрім того, взаємодія між дітьми під час гри сприяє розвитку навичок комунікації та соціальної взаємодії. Заміна ролей у грі забезпечує рівність та взаєморозуміння серед учасників. Метою гри є розвиток витримки, сміливості та реакції учасників. Грається зазвичай дітьми старшого віку, конкуруючи між собою, однак старші дошкільнята

виявляють неабиякий інтерес до того чи вдасться їм «налякати» свого опонента і не кліпнути самим, маючи суто дослідницький, а не змагальницький інтерес.

Висновки до розділу 3. У навчальному процесі 2023-2024 навчального року фольк-студія використовувала 33 забавлянки. Цей жанр представлений найбільшою кількістю текстів, оскільки вони не є універсальними для всіх груп: кожен викладач адаптував їх під свою групу дітей, враховуючи їхні вподобання та потреби. Аналіз їх текстів показав, що «Правиця» використовує різні забавлянки у форматі прози, віршів та пісень для всебічного розвитку дітей. Тематика забавлянок охоплює повсякденне життя, побут, ремесла і тварин, допомагаючи дітям розширювати знання про себе і світ. Вони спрямовані на знайомство з власним тілом, використовуючи природні метафори для опису частин обличчя та пальців, сприяючи розвитку моторики і мовлення. Забавлянки про тварин передають моральні уроки і практичні знання через формат інтерактивної забави, розвиваючи фізичні, когнітивні та емоційні навички.

У навчальному процесі 2023-2024 навчального року фольк-студія використовувала 6 колискових пісень, які є універсальними для всіх груп дітей. Безпосередньо на заняттях на колисковій приділено до 5 хвилин часу, з метою заспокоєння дітей після активного заняття. Невелика кількість колискових пісень пояснюється тривалим процесом їхнього освоєння дітьми. Колискові пісні, як ключовий елемент дитячого фольклору, не лише забезпечують спокій і затишок для дитини, але й відображають культурні, соціальні та психологічні аспекти суспільства. Важливість колискових пісень полягає в забезпеченні комфорту та емоційної підтримки дитини, а також у передачі культурних, соціальних і психологічних цінностей. Фольк-студія використовує усі категорії колискових за класифікацією Г. Довженок, розкриваючи різноманітні аспекти дитячого світу та його зв'язок з культурним контекстом.

Аналіз ігор фольк-студії «Правиця» у 2023-2024 навчальному році демонструє їх багатофункціональність та важливий вплив на розвиток дітей. Вони представлені у кількості 10 одиниць та є універсальними для всіх груп дошкільнят. Ігри поділяються на кілька категорій з різними цілями та завданнями: дидактичні і рухливі ігри сприяють когнітивному розвитку, мовленнєвим навичкам та соціальній взаємодії; хороводні ігри розвивають фізичні, музичні та мовленнєві навички, а також стратегічне мислення і взаємодопомогу; обрядові та звичаєві ігри формують рухові навички, координацію, швидкість реакції та соціальну взаємодію; ігри, що відображають трудові процеси, сприяють розвитку уяви та позитивного ставлення до праці.

Таким чином, проаналізовані зразки дитячого фольклору сприяють комплексному розвитку дітей, ознайомлюючи їх із собою та світом, а також з побутом та традиціями народу.

ВИСНОВКИ

Метою даного дослідження був аналіз впливу українського дитячого фольклору на креативний розвиток дошкільнят та опис зразків фольклору, використовуваних фольк-студією «Правиця». У роботі визначено поняття фольклору, його витoki та запровадження терміну в українській фольклористиці. Розглянуто впровадження фольклору у педагогічних практиках видатних українських педагогів та методи його використання у дошкільній освіті. Здійснено образно-семантичний аналіз фольклорних текстів, схарактеризовано особливості їхньої поетики та визначено дидактичне і виховне значення досліджуваного дитячого фольклору. Проаналізовано різні підходи та методи використання фольклору для креативного розвитку дошкільнят. Дослідження включає детальний розбір конкретних зразків фольклорних текстів, які використовує «Правиця» на своїх заняттях, підкріплених описом та цитатами, що ілюструють їхні особливості. Кожен проаналізований текст та його паспортизація знаходяться в окремому додатку.

Перший розділ зосереджений на аналізі фольклору в контексті педагогічних підходів та виховання молодших поколінь. Розглянуто концепцію фольклору як всеосяжної педагогічної структури та інструменту виховання. Окрему увагу приділено психологічним аспектам креативного виховання дітей на основі фольклору та його впливу на їхній розвиток. Другий розділ присвячений аналізу впливу фольклору на творчий розвиток дітей у контексті діяльності фольк-студії «Правиця». У цьому розділі досліджено організацію занять у фольк-студії відповідно до вікових груп дітей, описано різні жанри дитячого фольклору, що використовуються на заняттях, та їх вплив на розвиток творчих здібностей молодших учнів студії. Третій розділ містить об'єктивний образно-семантичний аналіз фольклорних текстів, які використовує фольк-студія «Правиця» під час занять. Розглянуто різноманітні фольклорні образи з погляду їхньої концептуальної значимості, мовних

характеристик та внутрішньої символіки. Цей аналіз спрямований на глибше розуміння та ефективніше використання фольклорних матеріалів у педагогічній практиці.

Дослідження показало, що фольк-студія «Правиця» застосовує різні форми фольклору, поєднуючи музику, рух та тексти для розвитку дітей. Тематика фольклорних текстів охоплює повсякденне життя, побут, ремесла і тварин, допомагаючи дітям розширювати знання про себе і світ. Забавлянки, колискові пісні та ігри сприяють розвитку когнітивних, моторних та мовленнєвих навичок, формуванню моральних цінностей та культурної ідентичності дітей.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування креативного мислення дошкільнят на основі українського фольклору, а також не охоплює всі жанри, які використовує фольк-студія на своїх заняттях. Подальшого вивчення потребують вплив індивідуально-психологічних особливостей на креативний розвиток дітей інших вікових категорій та аналіз пісень, які вивчають діти у фольк-студії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артемова, О. І. Креативність як базисна характеристика розвитку дітей початкових класів. Одеса, 1998. С. 174-182
2. Бакіна, Т. Поезія пестування. Київ : Перископ, 2006. 208 с.
3. Бех, І. Д. Виховання особистості : в 2 томах. Київ : Либідь, 2003. Т. 1 : Особисто-орієнтований підхід : теоретико-технологічні засади. 2003. 278с.; Т. 2: Особисто-орієнтований підхід : науковопрактичні засади. 344 с.
4. Богдан, З. П., Ткачук, С. М. Педагогічне значення українського дитячого фольклору. У Теорія і методика виховання, Випуск 3. 2018. С. 245 – 248
5. Богуш, А. М., Лисенко, Н. В. Українське народознавство в дошкільному закладі : Навч. Посібник. Київ : Вища школа, 1994. 398 с.
6. Вебсайт фольк-студії “Правиця”. URL: <https://pravytsya.com.ua/> (Дата звернення 01.06.2024)
7. Волков, Г. М. Етнопедагогіка: Підручник для студентів середніх і вищих педагогічних навчальних закладів. Київ : Академія, 1999. 168 с.
8. Гончаренко, А. М. Педагогічні умови становлення гуманних взаємин старших дошкільників. Київ, 2003. 203 с.
9. Грица, С. Й. Музична фольклористика. Історія української музики в 6-ти т. Київ : Наукова думка. 1990. Т. 3. С. 363-385.
10. Гусєв В. Є. Естетика фольклору. Ленінград, 1967. 274 с.
11. Гусєв В. Є. Комплексне вивчення фольклору. Проблеми музичного фольклору народів СРСР. 1967. С. 20-24.
12. Гусєв В. Є. Фольклор (Історія терміну та його сучасні значення). Радянська етнографія. 1966. Т. 2. С. 3-24.
13. Дзюбишина-Мельник, Н. Фольклор і українська дитина. Шкільний світ, 2011. Вип. 47.
14. Довженок, Г., Луганська, К. Дитячий фольклор: Колискові пісні та

забавлянки. Київ : Наук. думка, 1984. 471 с.

15. Довженок, Г. В. Український дитячий фольклор. Київ : Наукова Думка, 1981. 171 с.

16. Драгоманов, М. Для починаючих фольклористів на Україні. Розвідки Михайла Драгоманова. С. 330-331

17. Жигайло, О. Психологічно-педагогічні аспекти формування креативного мислення дітей молодшого шкільного віку. Збірник наукових праць “Проблеми сучасної психології”. 2019. URL: <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2011-12.%p> (дата звернення 27.05.2024)

18. Закувала зозуленька : Антологія української народної поетичної творчості. Київ, 1998. С. 529-560.

19. Кисельова, О. І. Морально-етичне виховання дітей старшого дошкільного віку засобами українського фольклору. Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. 2009.

20. Кононенко, В. І. Українська етнолінгводидактика. Івано-Франківськ. 1995. 57 с.

21. Кричів, Р. Фольклористика в науковій діяльності Івана Франка (Деякі теоретико-методологічні аспекти). Записки НТШ. 2005. Т. ССЛ: Праці Філологічної секції. С. 356-375.

22. Лановик, М. Б., Лановик, З. Б. Українська усна народна творчість : підручник. 3-тє вид. Київ : Знання-прес, 2005. 591 с.

23. Литвиненко, С. А. До проблеми морально-духовного виховання молодших школярів. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. Збірка наукових праць. Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2006. Вип. 3 (16). С. 146-152.

24. Максименко, С. Д., Соловієнкою, В. О. Загальна психологія: навч. Посібник. Київ : МАУП, 2000. 256 с.

25. Маліновська, Н. В. Розвиток мовлення дітей засобами фольклору. Зб.

Нук. Праць ХІСТУ «Україна», 2015. Випуск 11. С. 11-17.

26. Марчун, О. В. Поетика української народної колискової пісні: мотиви, функції, образи. Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2005.

27. Марчун, О. Теорія фольклору. Київський Національний Університет Інститут Філології, 2005. 154 с.

28. Мишанич, С. В. Система жанрів в українському фольклорі. Українознавство: посіб. Київ. : Зодіак-ЕКО, 1994. С. 263-267.

29. Ольжич, О. Українське довкілля. Незнаному воякові. Київ, 1994. С. 133-135.

30. Правдюк, О. А. Українська музична фольклористика. Київ : Наукова думка, 1973. 327 с.

31. Русова, С. Використовуючи усну народну творчість. 10-те видання. Початкова школа, 1998. С. 49.

32. Семеренський, В. І., Черемський, П. Г. «ДЗИГА». Українські дитячі й молодечі народні ігри та розваги. Харків : ДРУК, 1990. 528 с.

33. Сковорода, Г. С. Твори: В 2 т. Радянський письменник, 1961. Т. 1. С. 16–211, 45.

34. Стельмахович, М. Г. Українська народна педагогіка. Київ : Радянська школа, 1997. 291 с.

35. Сухомлинський О. В. Вибрані твори в 5-ти т. Київ : Радянська школа, 1976. Т. 4. 640 с.

36. Торопова, І. Ідея народності у вихованні: (за творами К. Д. Ушинського та Ф. А. В. Дістерверга). 2-ге вид. Рідна школа, 2004. С. 66-67.

37. Трифанова, О. С., Кисельова, О. І. Морально етичне виховання дітей дошкільного віку. Леонографія. Одеса: М. П. Черкасів, 2010. 239 с.

38. Ушинський, К. Д. Вибрані педагогічні твори. Просвіта, 1968. – 557 с.

39. Ушинський, К. Д. Вибрані педагогічні твори у 2-х томах. Т. 1. Київ, 1983. 408 с.
40. Ушинський, К. Д. Зібрання творів. Видавництво АПН РРФСР, 1948. Т. 2: Педагогічні статті. 1862-1870 рр. 626 с.
41. Ушинський, К. Д. Про народність у громадському вихованні. Вибрані педагогічні твори: В 2-х т. Київ : Радянська Школа, 1983. Т. 1. С. 43-103
42. Франко, І. Дві школи в фольклористиці. По поводу сьомого тому «Wisly». Зібрання творів: У 50 т. 1981. Т. 29: Літературнокритичні праці (1893 – 1895)
43. Франко, І. З галузі фольклору. Зібрання творів: У 50 т. Т. 29. С. 38-39.
44. Франко, І. Фольклорні праці д-ра Ченька Зібрта. Зібрання творів: У 50 т. Т. 29: С. 258-270
45. Циганюк, О., Санівський, О. Дослідження дитячого фольклору в контексті традиційної народної культури. Умань.
46. Sims, Martha, M. Stephens, “Living Folklore”, Logan, Utah: Utah State University Press, 2009. p 23.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

1

«Густий ліс»

Густий ліс (волоссячко),
Чисте поле (лобик),
Дві топольки (брівки),
Два вікна (оченята),
Бом-бом-булька (носик),
Лепетулька (ротик).

Джерело: Бакіна Т. Поезія Пестування. Перископ, 2006. 208 с.; с. 87

2

«Вічка – бусинки»

Вічка – бусинки,
Носик - гудзичок,
Ротик - пуп'янок,
Щічки - пампушки,
Вушка - ракушки,
Брівки - шнурочки,
Як обідочки.

Джерело: Бакіна Т. Поезія Пестування. Перископ, 2006. 208 с.; с. 87

3

«Летіла пчола коло чола»

Летіла пчола коло чола

Летіла пчола коло чола - бумц!

Летіла оса коло носа - бумц!

Летіла мушка коло вушка - бумц!

Летів жук, в оцьо - бух!

Джерело: Зап. 1896 р. Л. Ленчевський у с. Карабіївка на Поділлі

4

«Горошок, бобошок»

Горошок, бобошок,

Гусочка, курочка

Кі-кі-рі-кі!

Джерело: Зап. Куцер у 1950 рр. у с. Нижній Мірошів, Східна Словаччина

5

«Горосьо, бобосьо»

Льоля,

Боба,

Дичка,

Пшеничка,

А старий бобисько

Гиц за плотисько!

Джерело: Зап. 1961р. О. Л. Вітенко у с. Антоніни на Поділлі від Л. І.

Вітренко

«На роботу старший встав»

На роботу старший встав,
 Не лінувався,
 Вказівний за ним піднявся.
 Розбудив сусід його,
 Той - свого, а той - свого.
 Встали вчасно всі брати,
 На роботу треба йти!

Джерело: П'ятночко Л. Ходить котик по лавочці. Свічадо, 2011. 64 с.

«Пальчику, пальчику»

- Пальчику, пальчику,
 Де ти бував?
 Пальчику, пальчику,
 Що ти чував?
 - З меньшеньким братом
 Я кашку варив,
 Із безіменним -
 Я кашку їв,
 Із середущим -
 Я у лісі гуляв,
 А із найбільшим -
 Пісню співав.

Джерело: П'ятночко Л. Ходить котик по лавочці. Свічадо, 2011. 64 с.;
с.16

8

«Когут каже»

Когут каже:

- Вовки йдуть!

Баран каже:

- Де?

А пес каже:

- Онде, онде!

Квочка каже:

- Клопіт мій,

Клопіт мій!

Де курята подіти?

А качка каже:

- Так ті треба.

Так. Так.

Джерело: Бакіна Т. Поезія Пестування. Перископ, 2006. 208 с.; с. 186

9

«Зайчиковий хлібчик»

Ручка-раз, ніжка-два,

Ручка-раз, ніжка-два,

Біжимо у ліс раз-два.

Там в травичці при криничці

Зайчик хлібчика сховав

Й далі собі поскакав.
Мусим добре ми шукати
Будемо гостину мати.

Джерело: П'ятночко Л. Ходить котик по лавочці. Свічадо, 2011. 64 с.; с.

35

10

«Водичко, водичко»

Водичко, водичко,
Умий моє личко,
Щоб кусався зубок,
Щоб сміявся роток.

Джерело: Бакіна Т. Поезія Пестування. Перископ, 2006. 208 с.

11

«Водичко, водичко»

Водичко, водичко,
Помий мені ручки,
Біленькі, маленькі,
Щоб були чистенькі.
Водичко, водичко,
Умий мені личко,
Рум'яне та біле,
Як яблучко спіле.

Джерело: Бакіна Т. Поезія Пестування. Перископ, 2006. 208 с.; с. 105.

«Потягусі потягусі»

Потягусі потягусі
 Наша доня уставусі
 А кісточки росточки,
 У рученьки хватюсеньки,
 У ніженьки ходюсеньки,
 У тілечко здоров'єчко,
 Уставай моє сердечко.
 Потягусі потягусі!

Джерело: Зап. 1966р. О. Олійников у с. Моринці Черкаської обл.

«Потягнуся-гнуся»

Потягнуся-гнуся,
 Підрости не забарюся.
 Ототушки-тутушки!
 На мого хлопчика (дівчинку) растушки.
 Ототошки, ототошки,
 Щоб підрости ми трошки!

Джерело: Зап. Іванов П. В. у Куп'янському пов. Харківської губ.

«Ототушки-тотушки»

Ототушки-тутушки!
 На котика потягушки,
 А на (Василька) растушки.
 Ой тошки, тошки,
 Щоб підросли трошки!

Джерело: Зап. Іванов П. В. у Куп'янському пов. Харківської губ.

«Купалися ластів'ята»

Купалися ластів'ята
 Та в чару-водиці,
 Щоб були ми білотілі
 Та ще білолиці.
 Купалися ластів'ята
 Та в чару-водиці,
 Щоб були ми чорнобриві
 Та ще білолиці.
 У любисточку купали,
 Живу воду наливали,
 Щоб здоров'я тіло мало,
 Лиха-горенька не знало.

Джерело: Зап. 1978 р. учасники фольклорного гуртка с/ш с. Великий Хутір Драбівського р. Черкаської обл. під кер. О. А. Дорошенка від Марії Коваль 57 р.

16

«Ой, гоп, чук-чук»

Ой, гоп, чук-чук,
Наловив дід щук,
Ой чуки-чуки-чуки,
Повтікали усі шуки.

Джерело: Зап. Іванов П. В. у м. Куп'янськ Харківської губ.

17

«Куй куй ковалі»

Куй куй ковалі,
То великі то малі.
А старого коваля
Посадили на коня
Кому коня підкувати?
Золоту підкову дати?
Підкуй цього підкуй того,
Підкуй мого вороного,
Ковалеву молодицю,
Посадили на лошицю.
А маленькі ковалята
Посідали на лошата.

Джерело: Зап. Дерлиця у с. Підмихайле у Галичині

«Куй, куй, ковальок»

Куй, куй ковальок!
 Підкуй чобіток,
 Підківочку під ніжечку
 За копієчку.
 Гвіздочками, молоточками
 Чики-чики-чики-чик!

Джерело: Семеренський, В. І., Черемський, П. Г. «ДЗИГА». Українські дитячі й молодечі народні ігри та розваги. Харків : ДРУК, 1990. 528 с; с.17)

«Ой ковалю, ковальочку»

Ой ковалю ковальочку
 Підкуй мені чобіточки.
 Почекай-но Іваню,
 Нехай вугля розпалю.
 Куй-куй, чобіток,
 Подай, Ваню, молоток.
 Не подаси молотка,
 Не підкую чобітка.
 Стук-стук-стук-стук!

Джерело: Зап. У 1930-х рр. Г. Т. Танцюра у Гайсинському р. Вінницької обл.

«Печу-печу хлібчик»

Печу-печу хлібчик,
 Дітям на обідчик,
 Меншому - менший,
 Більшому - більший!
 Шусть у піч!

Джерело: Зап. 1964 р. у с. Погребище Гайсинського р., Вінницької обл.

Іде коза з ріжками

Іде коза з ріжками,
 З чотирма ніжками.
 Буде си вона казати:
 Коль тебе, коль тебе,
 Буц тебе, буц тебе, бе-е!

Джерело: Бакіна Т. Поезія Пестування. Перископ, 2006. 208 с.; с. 105.

«Рукавичка»

Мишка-матуся знайшла рукавичку,
 Всіх мишеняток до неї покличе.
 Хлібчика скибку дасть покусати,

Їх обійме і вкладатиме спати.

Джерело: Джерело: Бакіна Т. Поезія Пестування. Перископ, 2006. 208 с.

23

«Полетіла пташка-мати»

Полетіла пташка-мати

Малюкам жуків шукати.

А малята не літають –

Із гніздечка виглядають.

*Джерело: Зап. 1946р. Г. І. Колесниченко у с. Басаличівка Гайсинського р.
Вінницької обл. від К. М. Гуменюк*

24

«Ласочка сіренька»

- Ласочка сіренька, біленька.

Де була?

- В ступці.

- Що їла?

- Крупці.

Несла, несла та й розсипала.

Джерело: Зап. Савченко у с. Соловіївка Радомишльського пов.

«Кицю, кицю - няв!»

Кицю, кицю - няв!

Тобі кашки дам.

Підкрадайся нишком,

Щоб зловити мишку.

Кицю, кицю - няв!

Тобі кашки дам.

Більш не буду пустувать,

Тебе, любий, дратувать.

Джерело: Семеренський, В. І., Черемський, П. Г. «ДЗИГА». Українські дитячі й молодечі народні ігри та розваги. Харків : ДРУК, 1990. 528 с.

«Гайта-вісьта»

Гайта-вісьта, коні лисі,

Поїдемо до Марисі,

Від Марисі до Парасі,

Гайта-вісьта, коні ласі.

Джерело: Бакіна Т. Поезія пестування. Перископ, 2006. 208 с.; с. 117.

«Дай Бузькові їсти»

Бузьок-чапля, молока крапля

І в горнець, і в скопець,

А сам бузьок молодець.

- ДАЙ БУЗЬКОВІ ЇСТИ!

*Джерело: П'ятночко Л. Ходить котик по лавочці. Свічадо, 2011. 64 с.;
с. 59.*

28

«Мала білочка»

Мала білочка

По ліщині скаче,

Білі горішки

У торбинку пряче:

Плаксивим дітям

Дала по лушпинці,

А чічним дітям

Те, що в серединці.

Джерело: Бакіна Т. Поезія нестуння. Перископ, 2006. 208 с.; с. 171.

29

«Кра, ворона, кра!»

Кра, ворона, кра!

На полиці сиділа,

Дітям кашу варила.

Діти пішли до села,

Сама кашу поїла -

Гиш, гиш, гиш!

Джерело: Бакіна Т. Поезія пестування. Перископ, 2006. 208 с.; с. 118.

30

«Мишечка, скроботушечка»

Мишечка, скроботушечка,

Не йди в поле -

Медвідь сколе.

Мишечка не послухала,

Пішла в поле,

Медвідь сколов:

Кіль, кіль, кіль, кіль, кіль.

Джерело: Зап. К. Квітка, «Українські народні мелодії» 1922 р. у м.

Звягель Волинської губ.

31

«Лася-Парася»

- Лася-Парася,

Де була?

- У лісі.

- Що їла?

- Горісі.

- Чим кусала?

- Зубами.

- Куди клала?

- До мами.

*Джерело: Зап. І. Л. Теліга у 1930-х рр. у с. Пуца-Водиця Київської обл.
від школярки М. Лемпке*

32

«Йшла синичка до кринички»

Йшла синичка до кринички

Загубила черевички

Кіт ішов і знайшов

У торбинку поклав

Під лопух заховав

щоби вітер не здув

і хтось інший не взув

*Джерело: Зап. 1945 р. І. С. Юречко у с. Рудницьке, Баршівського р.
Київської обл.*

33

«Лізе рак по стіні»

Лізе рак по стіні

У червонім кафтані

Щипати чи ні?

Джерело: Бакіна Т. Поезія пестування. Перископ, 2006. 208 с.; с. 129.

ДОДАТОК Б

1

«Ходить, ходить зайчик»

Ходить, ходить зайчик, ходить кругом хати.

Хоче він малого Ромцю колисати.

Хоче він малого Ромцю колисати,

А дідусьо буде Ромцю забавляти.

А дідусьо буде Ромцю забавляти,

А бабуся буде казочку казати.

А бабуся буде казочку казати,

А мамуся буде пісеньку співати.

А мамуся буде пісеньку співати,

А маленький Ромцьо буде собі спати.

А маленький Ромцьо буде собі спати,

А сіренький зайчик його колисати.

Джерело: Пилипчак М. Колискові. Експедиційні записи. Задруга, 2010. 122 с.; с.112.

2

«Леле, леле»

Леле, леле, лелесенько,

Засни ж, моє малесеньке.

Будеш легко, сину, спати,

Будеш здоров уставати.
Леле, леле, лелесенько,
Засни ж моє малесеньке.
А-а, а-а!

*Джерело: Пісенний вінок: Українські народні пісні / Упорядник Андрій
Михалко. – Київ: Криниця, 2007. – 400 с.*

3

«Ой спи, дитя, до вечора»

Ой спи, дитя, до вечора, поки мати з поля прийде.
Да принесе три ягідки: що первая - сонливая,
а другая - дрімливая, а третяя - солоденька,
спи дитиночко маленька.

Джерело: Зап. І. Савяк у с. Пасічне Станіславського пов.

4

«Котко білий, котко сєрий»

Котко білий, котко сєрий,
Котко волохатий,
Не ходи по хати,
Не буди дитяти.
Наше дитя малєсєньке,
Воно хоче спати.
А-а, а-а, а.

*Джерело: Зап. 2018 р. А. Ковальчук, М. Бот, М. Вертюк, Ю. Ковальчук у с.
Рокитне, Сарненський р. Рівненська обл. від Дичок О. В. 1971 р. н., Панасюк Г. В.
1958 р.н., Семенюк Н. М. 1951 р.н.*

5

«Ой ну, люлі, коточок»

Ой ну, люлі, коточок,
Не йди рано в садочок
Не полохай діточок.
Нехай діти гуляють
І квіточки збирають.
Нехай діти вінки в'ють
І Галочці на голівку кладуть.

Джерело: Зап. 1890 р. В. Милорадович у с. Литвяки Лубенського пов.

Полтавської губ. Від Ганни Мартищенко)

6

«Спи дитинко в колисойці»

Спи дитинко в колисойці, та й велика рости,
Чий ся мамка дочекає від тебе радості.
Я повішу колисочку в лісі на дубочку
Буде вітер колисати мою дитиночку.
Буде вітер колисати, дощик покрапляти,
Будуть пташки прилітати дитині співати.
Будуть пташки прилітати дитині співати,
Буде моя дитиночка здоровенька спати.

Джерело: Зап. 1978р. Г. В. Дем'ян у с. Славське Сколівського р. Львівської обл.

від Л. А. Винник

7

«Сіра киця милася»

Сіра киця милася.

У вікно дивилася.
Хвостиком виляла,
Кошенят чекала. Аа.
Де ж мої малята,
Сірі кошенята? Аа.
Час, пора їм спати,
Сірим кошенятам. Аа.
Люлі, люлі, люлі,
Налетіли гулі,
Сіли на припічку,
Поїли калачі.

Джерело: Пилипчак М. Колискові. Експедиційні записи. Задруга, 2010. 122 с.

8

«Ой ходить сон коло вікон»

Ой ходить сон коло вікон
А дрімота коло плота
Питається сон дрімоти
Де ми будем ночувати
Де хатонька тепленькая
І дитинка маленькая
Люлю люлю дитя спати
Пішов батько воювати
Пішов батько воювати

Джерело: Зап. 1975 р. Ю. А. Горошко у с. Передмірки Лановецького р.

Тернопільської обл. від М. Я. Горошко, 1890 р.н.

ДОДАТОК В

1

«Кадуль, кадуль, кадулі»

Кадуль, кадуль, кадулі,

Де тут моя зозуля?

Понад морем літає,

Сірим крильцем махає.

Лий, лий, наливай,

А ти, пане, перстень дай!

Джерело: Семеренський, В. І., Черемський, П. Г. «ДЗИГА». Українські дитячі й молодечі народні ігри та розваги. Харків : ДРУК, 1990. 528 с.; с.395.

2

«Вовк до кози не йме»

Вовк до кози не йме

Й а коза у город не йде

Який пас який пас

да й у городі

Який пас який пас

да й у городі

Джерело: с. Беловушка Столинський р-н, Запис. - Ліна Добрянська, Бруцкая Антоніна(1934), Бруцкая Марія (1928), Калавур Антоніна (1930), 1997 р.

3

«Доля ходила»

Доля ходила, квітки садила,
Хто квітку рве - той забере,
Хто забере - до того й піде.

Джерело: Джерело: Семеренський, В. І., Черемський, П. Г. «ДЗИГА».

Українські дитячі й молодечі народні ігри та розваги. Харків : ДРУК, 1990. 528 с.;

4

«Ой до нори, мишко, до нори»

Ой до нори, мишко, до нори
Та й до золотої комори
Білий коточок, мишки не зловить
Мишка в нірку, в золоту комірку
До нори!

Джерело: село Вербине Хорольського району Полтавської області. Запис Е.

Хачатрян, М. Скаженик, О. Коробова. 2021 рік

5

«Я - коза ярая»

Я, коза ярая,
Півбока драная, Півбока луплена,
За три гроші куплена.
Тупу-тупу ногами,
Сколю тебе рогами,
Лапками загребу,
Хвостиком замету.

6

Гам тебе з'їм!

Ме-е!

Джерело: В. Верховинець. Весняночка. Ігри з піснями для дітей дошкільного віку та молодших школярів. Видання четверте, перероблене і доповнене. - Київ: Музична Україна, 1979. - 339 с.

6

«Іде, іде дід, дід»

Іде, іде дід, дід,

Несе, несе міх, міх.

От такий дідище,

От такий страшище,

От такий ногатий,

От такий рукатий,

От такий вусатий,

Такий бородатий,

От такий окатий,

От такий вухатий,

От такий плечистий.

Тьху його, к нечистій!

Джерело: Семеренський, В. І., Черемський, П. Г. «ДЗИГА». Українські дитячі й молодечі народні ігри та розваги. Харків : ДРУК, 1990. 528 с.; с.402.

«Куці-баба»

- Куці баба, на чому стоїш?
- На гарячому камені.
- Що ти продаєш?
- Квас.
- То лови на сто раз!

Джерело: Семеренський, В. І., Черемський, П. Г. «ДЗИГА». Українські дитячі й молодечі народні ігри та розваги. Харків : ДРУК, 1990. 528 с.; с. 216.

«Бабо, дай редьки!»

- Бабо, дай редьки!
- Скопай свою грядку.

- Бабо, дай редьки!
- Посади собі!

- Бабо, дай редьки!
- Посапай собі!

- Бабо, дай редьки!
- Підгорни собі!

- Бабо, дай редьки!
- Полий собі!

- Бабо, дай редьки!
- Вирви собі!

- Бабо, дай редьки!
- Посади собі.

Джерело: Семеренський, В. І., Черемський, П. Г. «ДЗИГА». Українські дитячі й молодечі народні ігри та розваги. Харків : ДРУК, 1990. 528 с.; с. 300.

9

«До баби по сіль»

- Підеш до баби по сіль?
- Піду.
- А не боїшся її псів?
- Ні.
- А ну ж, подивимось, чи ти не злякаєшся?

Джерело: Семеренський, В. І., Черемський, П. Г. «ДЗИГА». Українські дитячі й молодечі народні ігри та розваги. Харків : ДРУК, 1990. 528 с.; с. 385.